

KULTTUURI EI LYÖ, VAAN IHMISET: CASE-TUTKIMUS KUNNIAVÄKIVALLAN ERITYISPIIRTEISTÄ JA NIIDEN TUNNISTAMISESTA RIKOSTAPAUKSESSA

Maiju Haapala ja Matleena Nenonen

11/2017

Tiivistelmä

Tekijä		Tutkinto/kurssi ja opinnäytetyö/nimike	
Maiju Haapala ja Matleena Nenonen		Poliisi (AMK)	
Julkaisun nimi		Julkisuusaste	
Kulttuuri ei lyö, vaan ihmiset: Case-tutkimus kunniaväkivallan erityispiirteistä ja niiden tunnistamisesta rikostapauksessa		Julkinen	
Ohjaajat ja opintoaine/opetustiimi		Opinnäytetyön muoto	
Petri Hankaniemi, lehtori		Tutkimuksellinen opinnäytetyö	
Tiivistelmä			
<p>Tutkimuksemme aiheena on kunniaväkivalta ja sen erityispiirteiden tunnistaminen rikostapauksen esitutkinnassa. Tutkimuksemme tarkoituksena on pohtia, onko rikostapauksessa ollut kunniaväkivallan erityispiirteitä ja miten ne on tunnistettu tapauksen esitutkinnassa. Kyseessä on tutkimuksellinen opinnäytetyö, jossa on käytetty laadullista tutkimusmenetelmää ja case-tutkimusmenetelmää.</p> <p>Kunniaväkivallalla tarkoitetaan perheen tai suvun sisällä tapahtuvaa väkivaltaa, jossa tiettyjä normeja rikkomalla luodaan oikeutus käyttää väkivaltaa. Väkivalta voi olla fyysistä tai henkistä. Väkivallan uhrina on usein nainen tai tyttö ja tekijänä joku suvun miehistä.</p> <p>Tutkimukseen on haettu tietoperustaa aiheeseen liittyvästä ajankohtaisesta kirjallisuudesta. Tutkimuksessa on teorian läpikäymisen lisäksi paneuduttu rikostapauksen esitutkintapöytäkirjaan sekä käräjäoikeuden ja hovioikeuden tuomioon asiasta. Tutkimusta varten on haastateltu kahta poliisimiestä, jotka ovat olleet mukana käsitellyn rikostapauksen esitutkinnassa. Lisäksi olemme käyneet työssämme läpi teoriaa kunniaväkivallasta, lähisuhdeväkivallan ja kunniaväkivallan eroja ja yhtäläisyyksiä, sekä lainsäädäntöä kunniaväkivaltaan liittyen.</p> <p>Tutkimuksen perusteella voimme todeta, että tapauksessamme on ollut joitakin kunniaväkivaltaan liittyviä erityispiirteitä, mutta tekoa ei voida silti katsoa pelkästään kunniamurhaksi. Kunniaväkivaltatapausten tutkinta on yleisesti ottaen haastavaa, koska osaaminen poliisiorganisaatiossa on heikkoa eikä tapauksia tunnisteta. Aiheeseen liittyvää koulutusta tulisi lisätä Poliisiammattikorkeakoulun opetussuunnitelmaan, jonka lisäksi aiheesta pitäisi koota jonkinlainen koulutuspaketti internetin kautta saataville jo virassa oleville poliiseille.</p>			
Sivumäärä	Tarkastuskuukausi ja vuosi	Opinnäytetyökoodi (OPS)	
53	11/2017	Amk2015ONT	

Avainsanat

kunniaväkivalta, kunniamurha, case-tutkimus, poliisi, esitutkinta

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
1.1	Tutkimuskysymykset.....	5
1.2	Materiaalin hankinta ja käsittely	5
1.3	Aiheesta tehdyt tutkimukset	6
2	TUTKIMUSMENETELMÄT.....	8
2.1	Kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä	8
2.2	Case-tutkimusmenetelmä	9
3	YLEISTÄ KUNNIAVÄKIVALLASTA.....	11
3.1	Käsitteet.....	11
3.1.1	Kunnia, maine, häpeä.....	11
3.1.2	Perhe ja yhteisö	12
3.1.3	Kunniaväkivalta	12
3.2	Uskonnon ja kulttuurin vaikutus kunniaväkivaltaan	13
3.3	Kunniaväkivalta Suomessa.....	14
3.4	Miksi kunniaväkivaltaa?.....	15
3.4.1	Kehen kohdistuu?.....	15
3.4.2	Kunniaväkivallan syitä.....	16
4	KUNNIAVÄKIVALLAN MUOTOJA.....	18
4.1	Henkinen väkivalta.....	18
4.1.1	Kontrolloiminen	18
4.1.2	Uhkailu ja painostaminen.....	19
4.1.3	Taloudellinen väkivalta.....	20
4.1.4	Pakkoavioliitto	20
4.2	Fyysinen väkivalta.....	21

4.2.1	Kunniamurha.....	21
4.2.2	Ympärileikkaus	22
4.3	Kunniaväkivallan ja lähisuhdeväkivallan erot ja yhtäläisyydet	22
5	POLIISI JA KUNNIAVÄKIVALTA	24
5.1	Kotihälytystehtävät.....	24
5.2	Esitutkinta.....	25
5.3	Muut poliisille kuuluvat tehtävät.....	26
5.4	Rikoksen uhrin suojeleminen	26
5.5	Ennalta estävä toiminta	27
5.6	Ongelmakohdat	29
6	LAINSÄÄDÄNTÖ JA KUNNIAVÄKIVALTA.....	31
6.1	Rikosoikeudellista arviointia kunniaväkivaltatapauksissa	31
7	TAPAUKSEN ESITUTKINTAPÖYTÄKIRJA.....	33
7.1	Tapauksen lyhyt esittely	33
7.2	Ensutilanne kenttäpartioiden osalta.....	33
7.3	Ensutilanne rikostutkinnan osalta.....	34
7.4	Rikoksesta epäillyn kuulustelut.....	34
7.5	Asianomistajien kuulustelut	35
7.6	Todistajien kuulustelut	36
8	TAPAUKSEN TUOMIO	38
8.1	Pirkanmaan käräjäoikeuden tuomio ja välituomio	38
8.2	Turun hovioikeuden tuomio	39
9	HAASTATTELUT	40
9.1	Rikostutkijan haastattelu	40
9.2	Tutkinnanjohtajan haastattelu.....	42
10	TUTKIMUKSEN TULOKSISTA	44
10.1	Johtopäätökset.....	44
10.2	Kehittämisehdotuksia.....	45

11 POHDINTAA	49
11.1 Opinnäytetyöprosessi.....	49
11.2 Opinnäytetyön luotettavuus	49
11.3 Onnistumiset ja haasteet opinnäytetyön tekemisessä	50
LÄHTEET	52

1 JOHDANTO

Ajatus tämän opinnäytetyön tekemiseen syntyi Poliisiammattikorkeakoulun luennolla keväällä 2016. Rikosylikonstaapeli Marko Lehtoranta piti luentoa väkivaltarikoksista ja kuolemansyyntutkinnasta. Lehtoranta esitteli luennolla erään rikostapauksen, jossa oli viitteitä siihen, että yksi teon motiiveista olisi ollut kunnia. Teko, tässä tapauksessa murha, oli siis mahdollisesti tehty kunnian varjolla. Lehtoranta kertoi myös, että poliisissa kunniaväkivalta on vielä melko tuntematon käsite ja aihetta olisi hyvä tutkia ja saattaa isomman yleisön tietoisuuteen esimerkiksi opinnäytetyön muodossa.

Palasimme kyseisen ajatuksen pariin myöhemmin ja olimme edelleen sitä mieltä, että kunniaväkivalta on aiheena mielenkiintoinen ja haluamme tehdä siihen liittyvän opinnäytetyön. Kunniaväkivalta on Suomessa toistaiseksi vielä melko tuntematon ilmiö ja aiheena ajankohtainen lisääntyvän maahanmuuton vuoksi. Kulttuurien rikkaus tuo myös ongelmia, kuten sen, mitkä asiat todella kuuluvat kulttuurin pariin ja mitkä asiat eivät. Viranomaisilla on ongelmia kunniaväkivallan erityispiirteiden tunnistamisessa ja kunniaväkivaltaan puuttumisessa.

Opinnäytetyömme tavoitteena on selvittää, onko tutkimamme rikostapaus ollut kunniaväkivaltaa, miten kunniamotiiviin on paneuduttu esitutkinnassa ja mitä tapauksesta on opittu. Lisäksi tavoitteena on lisätä tietoisuutta kunniaväkivallan erityispiirteistä ja niiden tunnistamisesta poliisiorganisaation sisällä. Tapauksen tutkimisen lisäksi suoritetuilla haastatteluilla saamme lisätietoa siitä, mitä ongelmakohtia poliisiorganisaatiossa on tällä hetkellä kunniaväkivaltaan liittyen. Tapausta ja teoriaa tutkimalla pyrimme ymmärtämään kunniaväkivallan erityispiirteitä ja kertomaan niistä, jotta jatkossa yksittäisen poliisimiehen olisi helpompi tunnistaa mahdollisia kunniaväkivallan piirteitä erilaisissa rikostapauksissa.

Vuoden 2017 elokuun alussa Helsingin Sanomissa oli artikkeli ”Ei armoa kunniaväkivallalle”, missä käsiteltiin kunniaväkivaltaa. Artikkelissa on haastateltu vuonna 1997 Irakista kiintiöpakolaisena Suomeen tullutta Beriwan Mahmoodia, joka kertoo omia näkemyksiään kunniaväkivallasta. Mahmood on sitä mieltä, että sekä naiset, että miehet ovat kontrolloivan kulttuurin ja uskonnon uhreja. Mahmoodin mukaan asioiden taustat pitää ymmärtää, mutta kaikkea ei pidä hyväksyä. Hänen mielestään Suomessa suvaitsevaisuus on

mennyt liian pitkälle ja sen vuoksi kukaan ei uskalla enää kritisoida tai kyseenalaistaa uskontoa tai kulttuuria ja siihen liittyviä tapoja. (Bäckgren, Helsingin Sanomat 2.8.2017.)

Mahmoodillla on tärkeä viesti Suomen viranomaisille: ”Viranomaisten pitäisi ottaa nämä asiat vakavasti. Ei saa ajatella, että tämä vain kuuluu kulttuuriin.” Ketään ei ole pakotettu muuttamaan Suomeen ja tänne muuttaneiden tulisi ymmärtää, että Suomessa on Suomen kulttuuri. Epäoikeudenmukaisuuteen on puututtava eikä sitä saa laittaa kulttuurin tai uskonnon piikkiin. (Bäckgren, Helsingin Sanomat 2.8.2017.)

Halusimme lähestyä tätä ajankohtaista aihetta hieman erilaisesta näkökulmasta ja sen vuoksi tutkimme kunniaväkivaltaa aidon rikostapauksen kautta. Yhden rikostapauksen esitutkintaa ja tuomiota ei voida yleistää kaikkiin vastaaviin rikostapauksiin. Tavoitteenamme on saada lukija pohtimaan tätä tapausta ja sitä, miten voisi itse hyödyntää tutkimuksessamme ilmenneitä tietoja omassa työssään valvonta- ja hälytystoiminnan tai rikostorjunnan puolella.

1.1 Tutkimuskysymykset

Opinnäytetyössämme pyrimme vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- Onko opinnäytetyössämme käsiteltävässä rikostapauksessa kunniaväkivaltaan liittyviä erityispiirteitä?
- Miten tapauksen esitutkinnassa ja tuomiossa on otettu huomioon kunnia-asia?
- Miten kunniaväkivallan erityispiirteitä voisi tunnistaa poliisin työssä?

1.2 Materiaalin hankinta ja käsittely

Materiaalin hankkimisen aloitimme perehtymällä yleisesti väkivaltaan liittyvään kirjallisuuteen, sekä tietenkin kunniaväkivaltaan liittyvään kirjallisuuteen. Aiheesta löytyi jonkin verran teoksia, mutta hyviä ja ajantasaisia kirjoja oli vain muutama. Tästäkin pystyi jo päättämään, että kunniaväkivalta on Suomessa vielä melko tuntematon aihe.

Poliisinäkökulman vuoksi halusimme saada opinnäytetyöhömmme mukaan aidon rikostapauksen, jossa kunnia-käsite olisi jollakin tavalla läsnä. Varsinaisia kunniaväkivaltatapauksia on Suomessa vielä melko pieni määrä, mutta opettajamme Marko Lehtoranta muisti tutkijauransa varrelta yhden itse tutkimansa tapauksen. Tilasimme

tapaukseen liittyvän esitutkintapöytäkirjan asiaa tutkineelta poliisilaitokselta sekä tapauksesta annetun lainvoimaisen tuomion hovioikeudesta.

Pelkän esitutkintapöytäkirjan lisäksi halusimme saada haastattelut tapauksen päätutkijalta Marko Lehtorannalta, sekä tapauksessa tutkinnanjohtajana olleelta Hannu Kallioniemeltä. Esitutkintapöytäkirjassa kunnia-asiasta ei ole kovinkaan paljon mainintoja, joten mielestämme tutkimukseemme oli hyvä saada näkökulmaa poliiseilta, jotka ovat olleet mukana tutkimassa mahdollista kunniaväkivaltatapausta.

Kirjallisuuteen ja sitä kautta teoriaan tutustumisen jälkeen perehdyimme tapauksen esitutkintapöytäkirjaan. Tämän jälkeen suoritimme haastattelut, joten meillä oli haastattelua tehdessä enemmän tietoa asiasta kuin tutkimuksen alkuvaiheessa. Näin ollen osasimme esittää parempia kysymyksiä ja saimme haastatteluista hyvin tietoa.

Olimme haastateltaviin yhteydessä jo hyvissä ajoin ennen haastatteluja, joten he ehtivät perehtyä aiheeseen riittäväksi katsomallaan tavalla. Tapauksesta on kuitenkin jo useita vuosia aikaa ja rikostutkijoille ja tutkinnanjohtajille tulee jatkuvasti uusia tapauksia tutkittavakseen. Haastateltaville lähetettiin kysymysrunko etukäteen ja heiltä kysyttiin myös lupaa haastattelun nauhoittamiseen.

Haastatteluja emme litteroineet lainkaan. Haastattelut nauhoitettiin ja niiden aikana tehtiin muistiinpanoja, joten näiden keinojen avulla haastattelut saatiin purettua työhön.

Tutkimuslupia ei tätä opinnäytetyötä varten tarvinnut hankkia, koska haastateltavia oli vain kaksi. Emme perehtyneet työssämme myöskään tietojärjestelmien kautta kunniaväkivaltatapauksiin, joten lupia tietojärjestelmien käyttämiseen ei tarvittu.

1.3 Aiheesta tehdyt tutkimukset

Kunniaväkivaltaan liittyviä opinnäytetöitä on tehty eri ammattikorkeakouluissa useita.

Poliisiammattikorkeakoulun AMK-tutkinnossa on tehty yksi kunniaväkivaltaan liittyvä opinnäytetyö lokakuuhun 2017 mennessä. Maarit Oksanen on tehnyt opinnäytetyön aiheesta ”Kunniaan liittyvän väkivallan tunnistaminen poliisityössä” ja se on julkaistu syyskuussa 2017. Oksanen on tutkinut työssään poliisin eri tietojärjestelmiä käyttäen, kuinka monessa

rikosilmoituksessa on ollut kunniaväkivaltaan liittyviä piirteitä Suomessa vuonna 2016. (Oksanen 2017, 17-18.) Tutkimuksen perusteella viitteitä kunniaväkivaltaan on ollut useissa eri rikosilmoituksissa, mutta ainoastaan 11:ssä rikosilmoituksessa sanat “kulttuuri” ja “kunnia” ovat esiintyneet motiivin yhteydessä. (Oksanen 2017, 29.)

Olimme yhteydessä Oksaseen ennen oman tutkimuksemme aloittamista ja varmistimme, ettei töistämme tule liian samanlaisia. Oksanen kertoi tällöin tutkivansa kunniaväkivaltaa nimenomaan uhka-arviomenetelmien kuten PATRIARCH-menetelmän kautta. Oksanen kertoi myös ottavansa tutkimuksessaan huomioon lähinnä rikosilmoituksiin liittyvät ongelmat yleisellä tasolla.

Poliisiammattikorkeakoulussa on tällä hetkellä tekeillä yksi opinnäytetyö uskonnon ja kulttuurin varjolla tehdyistä kunniamurhista, sekä yksi opinnäytetyö pakkoavioliitoista. Kunniamurhiin keskittyvässä työssä tutkija paneutuu aiheeseen enemmänkin eri uskontojen kautta, eikä ota käsiteltäväkseen yksittäisiä tapauksia.

Näin ollen päädyimme tekemään case-tutkimuksen yksittäisestä tapauksesta ja käsittelemme kunniaväkivaltaa tapauksen kautta. Jätämme uhka-arviomenetelmät työssämme kokonaan käsittelemättä ja pakkoavioliittoja käsittelemme vain pintapuolisesti, koska aiheesta on jo edellä mainittu tutkimus tekeillä.

2 TUTKIMUSMENETELMÄT

Valitsimme opinnäytetyömme tutkimusmenetelmiksi kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen ja case-tutkimuksen. Case-opinnäytetyössä paneudutaan tarkasti yhteen tiettyyn tapaukseen, joten laadullista tietoa tarvitaan syventämään tapausta. Molemmat tutkimusmenetelmät ovat toisiaan tukevia. Työmme tavoitteena ei ole tilastotietojen kerääminen vaan kunniaväkivallan tunnistaminen, esitutkinta ja syvällisempi ymmärtäminen, joten case-tutkimus ja laadullinen tutkimus tukevat tätä tavoitetta.

2.1 Kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä

Kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa pyritään hankkimaan laadullista ja merkityksellistä tietoa. Kvalitatiivisen tutkimusmenetelmän parina voidaan pitää kvantitatiivista tutkimusmenetelmää, jossa pyritään saamaan määrällistä tietoa ja vastaamaan esimerkiksi seuraavanlaisiin kysymyksiin: Kuinka monta? Miten kaukana? Kvalitatiivisella tutkimuksella taas pyritään hankkimaan laadullista tietoa, jota ei voi mitata määrällisesti. Tällaisia kysymyksiä voisi olla esimerkiksi: Onko ruoka hyvää? Millainen elokuva oli? (Hirsjärvi, ym. 2009, 160-161.) Laadullisessa tutkimuksessa lähtökohtana ei ole hypoteesin testaaminen vaan odottamattomien seikkojen paljastaminen ja aineiston yksityiskohtainen tarkastelu. (Hirsjärvi, ym. 2009, 164)

Haastattelu on yksi kvalitatiivisen tutkimuksen tiedonkeruumenetelmistä. Haastattelu on hyvä tapa kerätä laadullista tietoa ja siinä on monia etuja. Haastateltava saa kertoa vapaasti aiheesta ja ilmaista itseään ja tutkija pystyy näkemään haastateltavan ilmeet ja eleet. Haastateltava kertoo usein enemmän tai tarkemmin asioita kuin tutkija on voinut etukäteen aavistaa. Haastattelulla saadaan tietoa aiheesta kattavasti, lisäkysymyksillä voidaan selventää asiaa ja tietoja voidaan syventää kysymällä perusteluja mielipiteille. (Hirsjärvi, ym. 2009, 205.) Teemahaastattelu on yksi haastattelun lajeista, missä haastattelun teema on tiedossa, mutta tarkkojen kysymysten muoto ja järjestys puuttuu. (Hirsjärvi, ym. 2009, 208)

Valitsimme haastattelun, sillä se antaa meille kaikista tarkoituksenmukaisinta tietoa. Haastateltaviksi valittiin sellaiset henkilöt, jotka osaavat parhaiten kertoa tutkittavana olevasta aiheesta. Haastateltaville lähetettiin etukäteen haastattelun kysymysrunko, mutta heille kerrottiin, että runko on vain suuntaa-antava ja tarkentavia kysymyksiä tullaan esittämään. Haastateltavat pääsivät haastattelussa kertomaan omat kokemuksensa

tutkittavana olevasta aiheesta eli kunniaväkivallan tunnistamisessa ja tutkimisessa. Haastattelujen avulla saimme tutkimukseemme sellaista tietoa, jota ei olisi muualta saatavissa.

Haastattelun haittapuolia ovat muun muassa se, että se on aikaa vievää. Haastatteluun pitää valmistautua hyvin ja se pitää suunnitella huolella. Haastateltava voi myös puhua aiheesta siten, ettei aseta itseään huonoon asemaan ja antaa vain sosiaalisesti suotavia vastauksia ja sen vuoksi haastattelun luotettavuus voi heikentyä. (Hirsjärvi, ym. 2009, 206.)

2.2 Case-tutkimusmenetelmä

Case-tutkimusmenetelmä on ikään kuin kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimuksen välimuoto, mutta enemmän se on kuitenkin kvalitatiivista eli laadullista tutkimusta. Case-tutkimuksen tarkoitus ei ole yleistää tutkittavaa asiaa, koska siinä käsitellään vain yhtä tapausta. (Kananen 2013, 9.) Case-tutkimus noudattaa pitkälti ”normaalin” opinnäytetyön rakennetta, mutta työn pääpaino pyörii valitun tapauksen ympärillä. (Kananen 2013, 13.)

Case-tutkimuksessa tutkimuksen tarkoitus on lähinnä ymmärtää jotakin ilmiötä, ei niinkään tuoda siihen valmiita ratkaisuja. Tutkimuskysymykset ja niihin saadut vastaukset ovat tyypillisesti avoimia case-tutkimuksissa. Tarkoitus ei ole saada niinkään mitään muutosta aikaan, vaan pyrkiä syvällisesti ymmärtämään käsiteltävää ilmiötä. (Kananen 2013, 57, 24.) Aineisto kerätään vuorovaikutustilanteessa henkilöiltä, jotka liittyvät tapaukseen. Tavoitteena on esimerkiksi haastatteleamalla saada mahdollisimman kokonaisvaltainen ymmärrys tutkittavasta asiasta. (Kananen 2013, 27.) Haastattelu on yksi tyypillisimmistä menetelmistä case-tutkimuksessa. (Kananen 2013, 58)

Valitun tapauksen tulisi liittyä johonkin käsillä olevaan ilmiöön. Välineellistä tapaustutkimusta käytettäessä saadaan yhden tapauksen tutkinnan avulla tehtyä jonkinasteisia yleistyksiä myös muihin vastaaviin tapauksiin. (Kananen 2013, 56.) Jokainen rikostapaus on omanlaisensa, mutta joitakin yhtäläisyyksiä tapausten oikein tehdystä esitutkinnasta löytyy.

Case-tutkimusta varten on hankittava tarpeeksi taustatietoa ennen varsinaisen tapauksen läpikäymistä. Asiasta saatu informaatio ei voi perustua ainoastaan tehdyille haastatteluille, koska tässäkin tapauksessa haastateltavien kokemukset asiasta ovat hyvin subjektiivisia. Sen

takia on tärkeää perehtyä riittävästi aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen. (Kananen 2013, 80,81.) Tutkimuskysymysten ratkaisua varten haastattelut ovat tärkeässä osassa, mutta kuten muissakin case-tutkimuksissa, niin tässäkin taustatyön tekeminen on tärkeää. Tapauksen esitutkintapöytäkirjaan ja tuomioon perehtyminen on edellytys asian paremmalle ymmärtämiselle. Esitutkintapöytäkirja ja tuomio tuovat myös paljon lisää tietoa tutkimukseemme.

Yksi case-tutkimuksen haasteista on aineiston salassa pidettävyys. (Kananen 2013, 82) Tässäkin tapauksessa on jonkin verran salassa pidettävää tietoa, joka on pitänyt ottaa huomioon tutkimuksen tekemisen eri vaiheissa.

3 YLEISTÄ KUNNIAVÄKIVALLASTA

3.1 Käsitteet

3.1.1 Kunnia, maine, häpeä

Kunnia on lähtökohtaisesti myönteinen ja positiivinen asia, minkä koko suku tai yhteisö jakaa. Kunnia-käsite vaihtelee eri kulttuurien välillä ja se ei välttämättä merkitse samaa miesten ja naisten kohdalla. Monissa kulttuureissa perheen miehet ”vartioivat” naisen kunniaa. Kunnian tahriintuminen liitetään usein naisiin ja heidän kunniattomaan käytökseensä, yleensä seksuaalimoraaliin. Eli jos nainen käyttäytyy huonosti, se vaikuttaa myös miehen kunniaan. Sen vuoksi naisten käytöstä on kontrolloitava. Yhden henkilön normien rikkominen saattaa tahrata kokon suvun tai yhteisön kunnian. (Hansen ym. 2016, 40-41. ; Karalahti 2009, 6-7.)

On olemassa tietynlainen käyttäytymismalli eli kunniakoodi, jonka mukaan henkilön pitäisi käyttäytyä. Jos koodia rikkoo, rikkoja ja hänen perheensä ja sukunsa menettävät kunnian. Kunnian voi menettää heti koodin rikkomisen jälkeen tai viimeistään silloin, kun rikkominen on tullut muiden tietoisuuteen. (Karalahti 2009, 6-7) Aina kaikki erimielisyydet kunniasioissa eivät tietenkään johda väkivaltaan, vaan niistä pystytään sopimaan. (THL 2015.)

Tytön hyvään maineeseen kuuluu olla neitsyt, olla seurustelematta ennen avioliittoa, pukeutua vaatimattomasti ja viettää aikaa perheensä kanssa, mutta ei ulkopuolisten poikien tai miesten kanssa. Huono maine taas voi pilata koko suvun maineen. (Hansen, ym. 2016, 63.)

Naisten tehtävänä ei ole kunnian puolustaminen niin kuin miehellä, mutta siksi juuri naisten käytöksellä on suuri vaikutus siihen, aiheuttaako hän miehelle ja suvulleen häpeää. Jos nainen aiheuttaa häpeää kunniattomalla käytöksellä, niin miehellä on oikeus ”puhdistaa” maine. (Lidman 2015, 212.)

3.1.2 Perhe ja yhteisö

Suomessa tyypillinen perhekäsitys on isä, äiti ja lapset. Muissa kulttuureissa asia saattaa olla paljon monimuotoisempi. Suomalaisten voi olla vaikeaa ymmärtää kunnia-käsitettä, koska meillä ei ole tyypillinen ajattelutapa se, että yhden henkilön käytös vaikuttaisi koko perheen tai suvun maineeseen ja kunniaan. (Ala-Lipasti, Bauters 2009, 26.)

Yhteisön määrittelyminen on tärkeää kunniaväkivaltaa käsiteltäessä. Määritelmä ei ole yksiselitteinen ja ihmiset kokevat eri tavoin sen, ketä yhteisöön kuuluu. Yhteisön positiivista merkitystä, kuten tukea, turvaa ja seuraa ei kuitenkaan tule unohtaa. (Hansen, ym. 2016, 42-43.)

Joillekin yhteisö tarkoittaa kaikkia niitä, jotka ovat kiinnostuneita perheen asioista, joillekin ihmisiä, jotka ovat samasta maasta tai kulttuurista kotoisin. Yhteisöön voi kuulua oman perheen, suvun ja ystävien lisäksi sellaisia ihmisiä, joita yhteisön jäsen ei ole ikinä tavannut. Yhteisö voi myös ulottua lähtömaassa oleviin ihmisiin. Jokainen siis kokee yhteisön hieman eri tavoin ja yhteisön käsite saattaa muuttua monestikin elämän aikana. Yhteisön merkitys saattaa nousta esiin vasta konfliktitilanteissa. (Hansen, ym. 2016, 42-43.)

3.1.3 Kunniaväkivalta

Kunniaväkivallasta käytetään monenlaisia synonyymeja, kuten häpeäväkivalta, kunnialukutukseen liittyvä väkivalta ja yhteisöllinen väkivalta. (Hansen ym. 2016, 15) Yleisesti ottaen kunniaväkivallalla tarkoitetaan väkivaltaa, jolla palautetaan perheen tai suvun menetetty kunnia tai suojataan kunniaa ja mainetta. Tekoja edeltää perheenjäsenen, yleensä tytön tai naisen, epäsovelias käytös tai epäily epäsoveliaasta käytöksestä. Epäsoveliaasta käytöstä voi olla esimerkiksi vääränlainen pukeutuminen tai vääränlaiset ihmissuhteet. Yksi kunniaväkivallan ongelmista on se, että teot ovat yleisesti hyväksytyjä perheen tai yhteisön sisällä ja tekijöitä saattaa olla useita. Kunnia ja maine palautuvat vain väkivallanteolla ja siksi se ei ole yhteisön sisällä halveksuttavaa. (Hansen ym. 2016, 18.)

Jordanialaistoimittajan Rana Husseinin haastattelema poika Sarhan, joka oli tappanut siskonsa kunnian vuoksi, sanoi haastattelussa siskonsa tappamiseen liittyen: ”Mieti vaikka omenalaatikkoa. Jos joukossa on yksi mätä omena, pidätkö sen vai heitätkö pois? Minä heitin pois.” (Husseini 2014, 21.)

3.2 Uskonnon ja kulttuurin vaikutus kunniaväkivaltaan

Kunniaväkivalta käsitteenä on hankala, sillä se usein leimaa tiettyjä etnisiä ryhmiä, vaikka kaikissa maahanmuuttajaperheissä ja muista kulttuureista tulleiden keskuudessa miesten ja naisten väliset tasa-arvoasiat eivät ole ongelma. (Hansen ym. 2016, 12) Kunniaväkivaltaa ei voi yhdistää mihinkään kulttuuriin, uskontoon tai etniseen ryhmään ja mitään ryhmää ei pidä eikä voi määritellä kunniakulttuuriksi. Joissakin ryhmissä kunniakäsitykset ovat yleisempiä, mutta kunniaväkivaltaa kyseenalaistetaan myös ryhmien sisältä. (Hansen ym. 2016, 13.)

Usein ajatellaan, että kunniaväkivalta ilmiönä on levinnyt maahanmuuton takia, mutta ongelma on monimutkaisempi. On väärin uskoa, että kaikki maahanmuuttajataustaisten henkilöiden tekemä väkivalta olisi automaattisesti kunniaväkivaltaa: ”Kulttuuri ei lyö, vaan sen tekevät ihmiset”. Onkin osattava kriittisesti tarkastella, onko kyse ”tavallisesta” väkivallasta vai kunniaväkivallasta. (Lidman 2015, 194.)

Joidenkin mielestä islamin uskonto ei hyväksy kunniamurhia, mutta edelleenkin se sisältää asioita, jotka jollain tapaa hyväksyvät naisten kontrolloinnin ja jonkinasteisen väkivallan. Koraani tuomitsee esimerkiksi homoseksuaalisuuden kokonaan. Jos mies kertoo olevansa homo, hän voi joutua kunniamurhan uhriksi, koska tuottaa käytöksellään häpeää suvulleen. (Ala-Lipasti, Bauters 2009, 31.) Koraanissa sanotaan esimerkiksi, että ”Jos pelkäätte vaimonne olevan uppiniskainen, varoittakaa häntä, välttäkää häntä vuoteessa ja lyökää häntä, mutta jos hän sitten tottelee teitä, älkää ahdistako häntä enää.” (Koraani 4:34)

Vanhasta Testamentista löytyy paljon kunnia-ajattelua tukevia asioita, vaikka kristinuskossa korostetaan nykyään paljonkin tasa-arvoa. Edelleenkin siis ajatellaan, että uskonto oikeuttaa ihmisiä kunniaväkivallan käyttöön. (Ala-Lipasti, Bauters 2009, 31.)

Kunniaväkivalta mielletään usein tiettyyn kulttuuriin tai uskontoon liittyväksi ilmiöksi, mutta siihen liittyviä piirteitä, kuten yhteisöllistä väkivaltaa esiintyy Suomessa esimerkiksi vanhoillislestadiolaisten ja Suomen romanienkin parissa. (Hansen ym. 2016, 17.)

Uskonnollisia argumentteja käytetään usein perusteluina käyttäytymissääntöjen ja rooli-odotusten kanssa. Monet maahanmuuttajatkin yhdistävät kunniakäsitykset johonkin tiettyyn uskontoon. Kunniaväkivaltaa ei voida kuitenkaan suoraan yhdistää mihinkään

yksittäiseen uskontoon eikä kunnia-ajattelu itsessään ole suoraan minkään uskonnon opetuksissa. Kunnia-ajattelua ilmenee laajalla maantieteellisellä alueella, jossa on muitakin uskontoja kuin islam. (Hansen, ym. 2016, 44.)

3.3 Kunniaväkivalta Suomessa

Pohjoismaissa kunniaväkivalta tuli ihmisten tietoisuuteen viimeistään vuonna 2002, kun otsikoihin nousi tapahtuma, jossa kurdi-isä ampui oman tyttärensä Fadime Sahindalin Ruotsissa. Isä kertoi, että Fadime oli valinnut länsimaisen elämäntavan ja lisäksi seurustellut ruotsalaisen miehen kanssa. Tämän seurauksena isä murhasi tyttärensä vedoten kunnian häpäisyyneen. (Karalahti 2009, 1.)

Suomea velvoittavia kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia on olemassa useita ja niissä puututaan kunniaväkivaltaan suoraan tai välillisesti. (Hansen, ym. 2016, 19) Suomea on moitittu esimerkiksi vuonna 2014 YK:n CEDAW-komitean toimesta siitä, että Suomessa ei ole riittävää rahoitusta eikä toimivaa yhteistyötä naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi. Kunniaväkivaltaa ei juurikaan tunnisteta Suomessa, koska aiheesta ei ole tehty vielä perusteellista tutkimusta. Ongelman laajuus ei ole tiedossa, eikä nimenomaan Suomessa tapahtuvaan kunniaväkivaltaan liittyvät erityispiirteet. (Husseini 2014, 6.)

Kunniamurha voidaan määritellä henkirikokseksi, jonka motiivina ovat kunnia-ajattukset. Kunniamurhien tilastointi on hankalaa ja niistä ei ole olemassa luotettavia tilastoja. (Tauro, Van Diken, 2009, 158) Joidenkin selvitysten mukaan Iso-Britanniassa tapahtuu noin 12 kunniamurhaa vuosittain, kun taas Ruotsissa viisi. Ruotsissa tapahtuvien kunniamurhien todellinen määrä on järjestöjen (esim. Human Rights Watch, Honor Based Violence Awareness Network) mukaan kuitenkin ainakin kaksinkertainen. (Hansen, ym. 2016, 72-73.) Ruotsissa ilmenee kunniaväkivaltapauksia vuosittain noin 2000. (Tauro, Van Diken, 2009, 158) Suomessa ei ole tullut viranomaisten tietoon yhtään henkirikosta, joka olisi määritelty kunniamurhaksi. (Hansen, ym. 2016, 72-73 ; Tauro, Van Diken, 2009, 147) Murhatapauksien esitutkinnassa on selvinnyt, että teon motiivina on ollut esimerkiksi miehen oma kunnia tai häiriintynyt mielentila, eikä perheen tai suvun kunnian palauttaminen. Tilastoja kunniaväkivaltapauksista ei ole olemassa, sillä poliisi ei tilastoi teon motiiveja, ellei kyseessä ole rasistinen teko. (Tauro, Van Diken, 2009, 147.)

Tällä hetkellä on vaikeaa arvioida, onko Suomessa paljon vai vähän kunniaväkivaltapauksia, koska niiden tilastointi on haastavaa. Rikosnimikkeet ovat tapauksissa todella erilaisia, eikä kirjaamistarkkuuskaan ole optimaalinen. Kaikkiin kunniaan liittyviin väkivaltatapauksiin ei välttämättä kirjata ylös, että asiassa voidaan olettaa olevan kunniaan liittyviä piirteitä. Jos tätä ei lue missään, on asiaa mahdotonta tilastoida. (Lidman 2015, 312.) Kunniaväkivaltaan liittyvä yleinen piirre on myös se, että jo käynnissä oleva esitutkinta- tai oikeusprosessi halutaan keskeyttää. (Hansen, ym. 2016, 77) Moni kunniaväkivaltatapauksista jää ilmoittamatta poliisille syystä tai toisesta. Tämän lisäksi hyvin monen tapauksen esitutkinta keskeytyy, sitä rajoitetaan tai se päätetään tai vaihtoehtoisesti syyttäjä jättää syytteen nostamatta. Ilmiö ei liity pelkästään kunniaväkivaltatapauksiin, sillä esimerkiksi vuonna 2013 kaikista henkeen ja terveyteen kohdistuvista (37 861 kpl) rikoksista vain alle neljäsosa (8812 kpl) ratkaistiin käräjäoikeudessa. (Hansen, ym. 2016, 144.)

Suomessa tietoisuus kunniaväkivallasta ei ole vielä kovinkaan hyvällä tasolla. Asiasta ei pitäisi vaieta, mutta siitä puhuessa tulisi ottaa huomioon sensitiivisyys kulttuureita kohtaan. (Lidman 2015, 311.) Ammattilaisten ja viranomaisten epävarmuus ja ilmiön tunnistamisen vaikeus ovat syitä, miksi kunniaväkivalta jää piilorikollisuudeksi. Usein voi olla, että kulttuurisista syistä tehtyyn väkivaltaan ei välttämättä puututa sen takia, että pelätään syytöksiä rasismista. (Lidman 2015, 187) Sosiaalisen rajoittamisen ajatellaan virheellisesti kuuluvan kulttuuriin ja siksi siihen ei puututa. Keskusteluyhteyttä ei saada luotua ja asiasta ei myöskään uskalleta kysyä suoraan. (Hansen, ym. 2016, 77.) Turun Naiskeskuksessa työskentelevän Raija Ala-Lipastin mielestä tyypillisten suomalaisten reaktio kunniaväkivaltatapauksiin on ollut se, että väkivallan tekijät tulisi vain poistaa maasta. Hänen mielestään se on vastuun pakoilua, koska se ei poista itse ongelmaa. (Ala-Lipasti, Bauters 2009, 9) Lisäksi Suomessa on voimassa vastakkainasetteluun liittyvä ajattelutapa. Ajatellaan, että kunniaan liittyvä väkivalta ei ole meidän kulttuurimme ongelma, vaan ”niiden toisten”. (Lidman 2015, 309.)

3.4 Miksi kunniaväkivaltaa?

3.4.1 Kehen kohdistuu?

Kunniaväkivaltaa kohdistuu useimmiten tyttöihin ja naisiin ja jotkut pitävätkin sitä ainoastaan naispuolisiin kohdistuvana väkivaltana. Naisen kunnia ja sen menettäminen on yleensä sidoksissa seksuaalisuuteen. Erityisen tarkkailun alla ovat tytöt ja nuoret naiset, jotka

ovat alttiita kulttuuriin kuuluvien siveysnormien rikkomiselle. Myös eronneet naiset ovat tarkkailun alla, sillä pelkkä avioero on kunnianormien vastainen teko. (Hansen ym. 2016, 45-46.)

Myös poikiin ja miehiin kohdistuu kunniaväkivaltaa. Poikiin kohdistuu samanlainen paine tavata tai seurustella oikeanlaisten henkilöiden kanssa kuin tyttöihin. Jos poika alkaa seurustella sellaisen tytön kanssa, joka on perheen mielestä ”väärä”, saattaa poikaan kohdistua kunniaväkivaltaa. Miehiin kohdistuva kunniaväkivalta on moninaista ja esimerkiksi miehen ottama avioero saattaa tahrata hänen ja perheensä kunnian. (Hansen ym. 2016, 48-49.)

Yleensä miehiin kohdistuva kunniaväkivalta ymmärretään sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön liittyvänä. Tilanne on hankala, sillä seksuaalisuutensa tai sukupuolensa kanssa poikkeava henkilö on jo valmiiksi rikkonut yhteisön tiukkoja normeja ja on sen vuoksi vaarassa joutua kunniaväkivallan uhriksi. Seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluvat joutuvat usein peittelemään ja salaamaan todellisia tunteuksiaan, koska suku tai yhteisö saattaisi hylätä heidät muutoin tai he voisivat joutua väkivallan uhreiksi. Homoseksuaalisuus on monissa kulttuureissa todellinen tabu, jota isompaa tabua ei osata edes mainita. (Hansen ym. 2016, 48-49.)

Myös vammaiset henkilöt kokevat kunniaväkivaltaa. Heihin kohdistuva kunniaväkivalta on usein pakkoavioliittoihin pakottamista ja syyt ovat usein taloudellisia. (Hansen ym. 2016, 50.).

3.4.2 Kunniaväkivallan syitä

Kunniaväkivallan päätarkoitus on poistaa häpeää, jota esimerkiksi nainen on käytöksellään aiheuttanut. Tyypillinen tekijä on oma veli, isä tai aviomies. (Lidman 2015, 198.) Kunniaväkivaltatilanteita tulee joko ennen kun jotain kunniasääntöjä on rikottu, tai vasta sen jälkeen kun niitä on rikottu. Kunnia palautuu, kun säännön loukkaajaa rankaistaan. (THL 2015.)

Syitä väkivallalle voi olla esimerkiksi purukumin pureskelu, liian lyhyen hameen pitäminen, meikkaaminen tai raiskatuksi tuleminen. (Lidman 2015, 197) Muita kunnianormien vastaisia tekoja ovat mm. kielletty seura tai ajanviettopaikka, seurustelu ennen avioliittoa,

arkaluontoiset kuvat tai seksin harrastaminen ennen avioliittoa. (Hansen, ym. 2016, 56-59, 63 ; Karalahti 2009, 25)

Jos nainen joutuu seksuaalisen väkivallan kohteeksi, eli hänet esimerkiksi raiskataan, se tuhoaa myös hänen yhteisönsä kunnian. Raiskatut naiset päätyvät usein itsemurhaan, koska nainen ei pysty häpeänsä takia enää avioitumaan tai asumaan kotonaan. Itsemurha voi tällöin tuntua ainoalta ratkaisulta tilanteeseen. (Karalahti 2009, 9, 10.)

Seksuaalisen käyttäytymisen normit ovat tiukkoja erityisesti naisille ja heiltä odotetaan tietynlaista käyttäytymistä. Tietynlainen käytös, joka on naiselle kunniatonta ja voi pahimmillaan tahrata hänen ja koko hänen sukunsa maineen, on miehen tekemänä päinvastaista. Mies voi siis ansaita kunniaa teolla, jolla nainen menettää kunniansa. Tässä mainittakoon myös osittain suomalaisessa kulttuurissa esiintyvä seksuaalinen käyttäytyminen. Naiselle neitsyyden menettäminen tai seksuaalinen aktiivisuus voi olla hänen ja perheen kunniaa tahriva asia, kun taas miehen vastaava käyttäytyminen taas voi tuottaa miehelle kunniaa. (Hansen, ym. 2016, 58.)

Neitsyydellä tarkoitetaan yleisesti sitä, että nainen ei ole ollut sukupuoliyhteydessä ja että hänen immenkalvonsa on ehjä. Joissakin perheissä tyttöjen liikunnan harrastamista tai rajuja leikkejä on rajoitettu, koska on pelätty, että tytön immenkalvo rikkoutuu ja sen vuoksi hänen ei enää katsota olevan neitsyt. Samalla perusteella jotkut kieltävät tyttäriltään koululiikunnan, etteivät he ”menetä neitsyyttään” liikuntatunneilla. Rikkoutuneita immenkalvoja yritetään korjata myös terveydenhuollon keinoilla, jotta tuleva aviomies ei saisi tietää siitä, että nainen ei todellisuudessa olekaan enää neitsyt. (Hansen ym. 2016, 61-62.)

Kunniaväkivaltatapauksissa tärkeämpää on se, miltä tilanne näyttää ulkopuolisten silmin kuin se, mitä todellisuudessa on tapahtunut. ”Mulla on pelkona, et isä näkee, mut mun isäl taas, et mitä jos muut näkee.” (Hansen, ym. 2016, 56-57.)

4 KUNNIAVÄKIVALLAN MUOTOJA

Kunniaväkivallalla on erilaisia muotoja niin henkisessä kuin fyysisessäkin väkivallassa. Kunniaväkivalta voi tulla kyseeseen esimerkiksi seuraavissa rikoksissa: pahoinpitely, lievä pahoinpitely, laitton uhkaus (usein tappouhkauksia), vahingonteko, viestintäsalaisuuden loukkaus, murha, murhaan yllytys, avunanto murhaan, tapon yritys, vainoaminen, ihmiskauppa ja törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu. (Hansen ym. 2016, 140-141.)

4.1 Henkinen väkivalta

Kunniaväkivalta on yleensä kontrollointia eli rajoittamista, eristämistä, uhkailua ja pakottamista. (THL 2015)

4.1.1 Kontrollointi

Sosiaalinen kontrolli on painostamisen, valvomisen ja rajoittamisen vuoksi henkistä väkivaltaa. Kontrollointi näkyy muun muassa siten, että perheen naispuolisten pukeutumista ja käyttäytymistä valvotaan. Usein myös rajoitetaan sitä kenen kanssa naiset saavat aikaansa viettää ja missä he saavat liikkua. (THL 2015, Hansen, ym. 2016, 52-53.) Huhujen ja juorujen levittäminen tai sillä uhkaaminen on yksi keino yrittää pitää nainen tai tyttö oikeilla raiteilla. (Hansen, ym. 2016, 52-53) Naisen koulutus- ja ammatinvalintoihin saatetaan myös puuttua. (THL 2015.)

Tyypillistä on, että esimerkiksi veljet vahtivat ja valvovat siskojensa menoja ja tekemisiä ja raportoivat niistä perheen isälle. Veljet saattavat vahtia siskojaan myös tuttaviansa välityksellä siten, että tyttö ei voi tietää, kuka häntä missäkin vahtii. Myös poikiin kohdistuu paineita, sillä heidän oletetaan vahtivan siskojaan ja voivat joutua tekemään sitä vastoin tahtoaan. Tämä on myös kontrolloimista ja eräänlaista kunniaan liittyvää painostusta. (Hansen, ym. 2016, 47, 52-53.)

Koulu on nuorten keskuudessa paikka, jossa vahtimista ja valvomista erityisesti tapahtuu. Miespuoliset sukulaiset saattavat tulla koululle vahtimaan tyttöjen käyttäytymistä. Usein myös vastaanottokeskuksissa tapahtuu sosiaalista kontrollointia, joka kohdistuu erityisesti naimattomiin naisiin. Se on helppoa, sillä yhteen paikkaan on sijoitettuna paljon samaan

kulttuuriin kuuluvia ihmisiä. Vastaanottokeskuksien työntekijöiden mukaan paine käyttäytyä normien mukaan on siellä todella suuri. (Hansen, ym. 2016, 54.)

Perheen naispuolisten menemisiä rajoitetaan muun muassa kieltämällä harrastuksissa käyminen. Koululaisia ja opiskelijoita saatetaan kouluun ja harrastuksiin, vaikka heitä ei enää ikänsä puolesta tarvitsisi saattaa. (THL 2015, Hansen, ym. 2016, 55). Myös aikuisten naisten töihin saattaminen ja sieltä kotiin hakeminen on yksi tapa kontrolloida sosiaalisesti. Aviomies tai perheen miespuoliset ovat koko ajan tietoisia siitä, ketä nainen tapaa. (Hansen, ym. 2016, 55.) Myös naisten keskinäistä kontrolloimista on olemassa. He käyttävät toisiaan vastaan siveetöntä käyttäytymistä ja kiristävät sillä. (Hansen, ym. 2016, 54.)

Kotona asuvien nuorten kanssa kotiaaresti on yleinen keino kontrolloida käytöstä. Nuoren annetaan käydä ainoastaan koulussa, jonka jälkeen hän ei saa poistua kotoaan mihinkään ja häneltä otetaan pois puhelimet ja tietokoneet ja näin rajoitetaan yhteydenpitämistä. (Hansen, ym. 2016, 55-56.)

4.1.2 Uhkailu ja painostaminen

Henkinen väkivalta voi olla esimerkiksi alistamista, uhkailua tai häirintää. (Karalahti 2009, 26) Hengellisessä väkivallassa uhria voidaan esimerkiksi pakottaa noudattamaan uskonnollisia sääntöjä. (Karalahti 2009, 27)

Väkivallalla uhkaaminen on yksi tyypillisimpiä kontrolloimisen muodoista ja laitton uhkaus on yksi yleisimmistä rikosnimikkeistä. Uhkaus on yleensä ollut tappouhkaus. (Hansen, ym. 2016, 70.) Kunniamurhalla uhkaaminen on äärimmäistä henkistä väkivaltaa. (Hansen, ym. 2016, 74) Myös pakkoavioliitolla voidaan uhkailla, jos tyttö ei käyttäydy perheen arvojen ja kunnian mukaisesti. (Hansen, yms. 2016, 84)

Painostamisen muotoja on erilaisia, joista yksi on kunniaitsemurhaksi kutsuttu itsemurhan muoto. Kunniaitsemurha tarkoittaa sitä, että esimerkiksi perheen äiti tekee itsemurhan häpeän ja kunnian menettämisen vuoksi. Jos äiti ei pysty tappamaan tytärtään kunniaattoman käytöksen vuoksi, niin hän tappaa itsensä kunnian palauttamiseksi. Hansenin selvitykseen osallistuneista maahanmuuttajista jotkut ovat kertoneet miettineensä itsemurhan tekemistä, jonka syynä olisi ollut kunniaiväkivallan, erityisesti tiukan valvonnan aiheuttamat pahan olon tunteet. (Hansen, ym. 2016, 64-65.)

4.1.3 Taloudellinen väkivalta

Taloudellinen väkivalta on yksi kunniaväkivallan muoto. Taloudellisella väkivallalla tarkoitetaan henkilön taloudellisen aseman rajoittamista ja kontrollointia. Sosiaalisen aseman muuttuminen maahan muuttamisen myötä saattaa olla iso kolaus miehelle. Ennen perheen elättänyt mies voikin yhtäkkiä jäädä työttömäksi, jolloin hän saattaa estää naista kouluttautumasta ja työllistymästä, jotta naisen sosiaalinen asema ei nousisi miehen asemaa paremmaksi. Myös naisen käyminen Kelassa tai työvoimatoimistossa voidaan estää, tai mahdollisesti näistä paikoista saadut rahat eivät päädy naisen käyttöön. Pelkästään miespuolisen virkailijan luona asiointi rikkoo kunnianormeja, jos naisen oma aviomies ei ole mukana. Kontrollointia onkin esimerkiksi pankkikorttien ja käteisen pitäminen miehen hallussa. Mies saattaa myös seurata tarkkaan, mihin nainen käyttää rahojaan. (Hansen, ym. 2016, 66-67.) Taloudellista väkivaltaa on myös se, ettei uhrille anneta rahaa käyttöönsä ollenkaan. (Karalahti 2009, 26-27)

4.1.4 Pakkoavioliitto

Yksi henkisen väkivallan muodoista on pakkoavioliitto. Pakkoavioliitossa on kyse siitä, että toinen tai molemmat osapuolet eivät kykene antamaan suostumustaan liitolle, eli toisin sanoen he menevät naimisiin vasten tahtoaan. (Lidman 2015, 258.) Pakkoavioliiton määrittely on hankalaa eikä lainkaan yksiselitteistä. (Hansen, ym. 2016, 78)

Avioliittoon pakottamisen taustalla saattaa olla esimerkiksi sukujen välisiä taloudellisia intressejä tai velkoja, oleskelulupiin liittyviä asioita tai jopa ihmiskauppaa. (Hansen, ym. 2016, 78) Pakkoavioliittoja voidaan järjestää yli rajojen toiseen maahan tai nykyään myös sosiaalisen median välityksellä siten, että tulevat puoliset eivät ole tavanneet toisiaan. (Hansen, ym. 2016, 80)

Pakkoavioliittoa ei ole Suomessa erilliskriminalisoitu. Vuonna 2015 Suomi on hyväksynyt niin kutsutun Istanbulin sopimuksen, joka velvoittaa maat kriminalisoimaan pakkoavioliitot ja lisäämään laadullista ja määrällistä tutkimustietoa aiheesta. (Hansen, ym. 2016, 81.)

Pakkoavioliittojen lisäksi on olemassa myös järjestettyjä avioliittoja. Järjestetyssä avioliitossa liiton solmimiseen annetaan suostumus, enemmän vapautta ja valinnanvaraa

puolison valinnassa verrattuna pakkoavioliittoon. Todellisuudessa asia ei ole näin yksiselitteinen ja suostumuksen ja pakon välinen raja voi olla hyvinkin häilyvä. (Hansen, ym. 2016, 79.) Järjestettyihin avioliittoihin liittyy usein myös avioliittomaksuja joko morsiamen tai sulhasen puolelta. Maksun suuruus saattaa liittyä morsiamen kunniallisuuteen. Avioliittomaksuilla voidaan pakottaa toinen osapuoli olemaan liitossa vastoin omaa tahtoaan. (Hansen, ym. 2016, 67.)

4.2 Fyysinen väkivalta

Fyysinen väkivalta on henkilön henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkaamista ja satuttamista. Väkivallan muotoja on useita: lyömistä, potkimista, kuristamista, tönimistä, seksuaalista väkivaltaa tai liikkumisen estämistä. (Karalahti 2009, 26, Hansen, ym. 2016, 68.) Äärimmäisiä fyysisen väkivallan muotoja ovat itsemurhaan pakottaminen, itsemurhan lavastaminen ja kunniamurha. (Tauro, Van Diken 2009, 159)

Kunniaan liittyvän fyysisen väkivallan syyt ovat samoja kuin henkisen väkivallan syyt. Usein kyse on naisen normeja rikkovasta seksuaalisesta käyttäytymisestä. Syynä väkivaltaan on ”virhe” ja siitä seuraava väkivaltainen rangaistus on ”sakko” tai ”kosto”. (Hansen, ym. 2016, 68.)

4.2.1 Kunniamurha

Kunniamurha on kunniaväkivallan äärimmäisin muoto. (Karalahti 2009, 23) Kunniamurhaksi voidaan luokitella murha, jossa yksilö on tuottanut omalle suvulleen häpeää, joka on hyvitetävissä kuolemalla. Teon tarkoituksena on kunnian palauttaminen. (Tauro, Van Diken, 2009, 158.)

Kunniamurhan toteuttaa surmatun suvun edustaja, eli useimmiten isä, veli, aviopuoliso tai joku muu sukuun kuuluva miespuolinen henkilö. (Karalahti 2009, 24, Tauro, Van Diken, 2009, 158) Usein kunniamurhan saattaa tehdä perheen tai suvun nuorin poika, koska tällöin mahdollinen rangaistuskin on pienempi nuorelle henkilölle. (Karalahti 2009, 21) Uhreja ovat useimmiten naiset, mutta myös miehiä tapetaan kunniasyistä. (Karalahti 2009, 24) Mikäli henkilö on suostunut tekemään kunniamurhan, hän ei voi enää perua päätöstään, koska tällöin hän menettäisi itse oman maineensa. (Karalahti 2009, 21)

Kunniamurhaa suunnitellaan yleensä isomman joukon kesken ja toiminta on suvun tai yhteisön kesken julkista ja avointa. (Hansen, yms. 2016, 75) Uhrin oma perhe hyväksyy usein väkivallan käytön. (Tauro, Van Diken 2009, 159) Kunniamurhan tehneitä pidetään yhteisön kesken sankareina, jonka vuoksi tekijät saattavat ylpeillä teollaan. (Husseini 2014, 31) Tämä johtaakin eräänlaiseen noidankehään: ”mitä enemmän kunniamurhia, sitä enemmän kunniallisia miehiä ja tapettuja naisia”. (Karalahti 2009, 21)

4.2.2 Ympärileikkaus

Naisten ympärileikkaus on tuhansia vuosia vanha perinne, joka on lähtöisin Afrikasta. (Lidman 2015, 240) Ympärileikkaus on hieman kiistelty kunniaväkivallan muoto. Sen päätarkoitus on rajoittaa naisen seksuaalisuutta, joten se voidaan katsoa kunniaväkivallaksi. (Karalahti 2009, 28.) Ympärileikattua naista pidetään kunnollisena ja kunniallisena. Se voi olla myös naimisiin pääsyn edellytys. (THL 2015.)

Ympärileikkauksella on eri muotoja: lievempiä ja radikaalimpia. Pahimmassa tapauksessa naisten kaikki ulkoiset sukuelimet ja vagina ommellaan kiinni. Ompeleen saa avata naisen aviomies vasta hääyönä. (Karalahti 2009, 28.) Koko prosessi on kaiken kaikkiaan kivulias ja traumatisoiva, ja sen seurauksena voivat olla pitkäaikaisetkin terveydelliset haitat, kuten esimerkiksi HIV, verenmyrkytys, erilaiset tulehdukset ja synnytysriskit. (Lidman 2015, 245-246)

Naisten ympärileikkaus rikkoo ihmisen perusoikeuksia, kuten koskemattomuutta ja oikeutta terveyteen, ja sitä voidaan pitää yhtenä kidutusmuotona. (Lidman 2015, 247-249) Naisten ympärileikkaus rikkoo lisäksi esimerkiksi YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallista julistusta (1948), YK:n naisten syrjinnän poistamista koskevaa yleissopimusta (1979) ja YK:n lapsen oikeuksia koskevaa yleissopimusta (1989). (THL)

4.3 Kunniaväkivallan ja lähisuhdeväkivallan erot ja yhtäläisyydet

Kunniaan liittyvä väkivalta ei ole muista lähisuhde- ja perheväkivallan ilmenemismuodoista erillinen ilmiö, vaan kunniaväkivalta on lähisuhdeväkivallan rinnakkaismuoto. (THL 2015, Lidman 2015, 193) Niin tavallinen parisuhdeväkivalta kuin kunniaväkivaltakin voi olla painostusta ja uhkailua, ja ne molemmat voivat aiheuttaa mustelmia ja muita fyysisiä vammoja. (Lidman 2015, 311)

Isoin ero kunniaväkivallan ja lähisuhdeväkivallan välillä on se, että kunniaväkivaltaa ei pyritä peittelemään tai salaamaan. Kunnian menettäminen koskee koko perhettä tai sukua, joten väkivallalla kunnian palauttaminen on avointa ja julkista, sekä suvun kesken oikeutettua. (THL 2015, Hansen, ym. 2016, 69.) Mies ei häpeä sitä, että hänen naisensa näyttää hakatulta ja kaltoin kohdellulta, vaan pikemminkin ylpeilee sillä. (Hansen, ym. 2016, 69) Lähisuhdeväkivallan taustalla ei ole suvun tai perheen luomaa painetta siihen, että asia tulisi ratkaista väkivaltaa käyttämällä. (Lidman 2015, 201)

Kunniaväkivallan tekoon osallistuu yleensä useita henkilöitä toisin kuin lähisuhdeväkivallassa. Tekoja suunnitellaan laajemman yhteisön kanssa, ja apua saatetaan kysyä esimerkiksi kotimaassa olevilta sukulaisilta. (Hansen, ym. 2016, 69.) Aina väkivalta ei johdu pelkästään kunniasyistä, vaan taustalla voivat olla väkivallantekijän psyykkiset sairaudet, päihteidenkäyttö tai muut vastaavat asiat. Kunniaväkivallan ja niin sanotun tavallisen lähisuhdeväkivallan eroa voi olla tämän takia vaikea määritellä: toisena päivänä mies saattaa pahoinpidellä vaimonsa kunniasyistä, kun taas seuraavana päivänä hän saattaa pahoinpidellä vaimoaan purkaakseen omaa pahaa oloaan. (Hansen, ym. 2016, 71.)

Suomalaisessa ja monikulttuurisessa perheessä väkivalta ja sen uhka eivät poikkea kovin paljon toisistaan. Ongelmat ja erityisesti tunteet, joita koetaan, kuten häpeä ja pelko, saattavat olla molemmissa hyvinkin samankaltaisia. Erona on lähinnä se, miten perheessä häpeä, nöyryytys ja pelko syntyvät. Monikulttuurisessa perheessä pahan olon lähde saattaa olla eri kuin suomalaisessa perheessä ja sen tulkitseminen on erilaista kulttuurin sisällä. (Purjo 2012, 28.)

Sekä kunniaväkivallasta että lähisuhdeväkivallasta vaietaan, ja tällä tavoin väkivallan kierteen katkaiseminen on hankalaa. Myös väkivaltaisuuden periytyminen sukupolvelta toiselle on molemmissa väkivallan muodoissa yleistä. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsena pahoinpidelty henkilö jatkaa samaa käyttäytymistä aikuisena omia lapsiaan kohtaan. (Hansen, ym. 2016, 71.) On yleistä, että uhrit yrittävät vähätellä kokemaansa väkivaltaa. Erityisesti kuritusväkivallan väheksyminen on yleistä sekä kunniaväkivallan, että lähisuhdeväkivallan kokeneiden parissa. (Hansen, yms. 2016, 72.)

5 POLIISI JA KUNNIAVÄKIVALTA

Kunniaväkivalta on piilorikollisuutta, joten se ei tule aina poliisin tietoon. (Tauro, Van Diken, 2009, 136) Kaikki yhteisön sisällä eivät välttämättä hyväksy kunniaväkivaltaa, mutta he eivät silti kerro asiasta viranomaisille. (Hansen, ym. 2016, 76) Kunniaväkivaltatapaukset tulevatkin yleensä poliisin tietoon muiden viranomaisten, kuten koulun, lastensuojelun ja sosiaalipäivystyksen kautta. (Hansen, ym. 2016, 145) Viranomaisten pitäisi tarpeeksi ajoissa tunnistaa kunniaväkivalta ja sen uhat, jotta teot pystyttäisiin estämään. Ennalta estäminen on haastavaa, koska useimmiten poliisin toimivaltuudet laajenevat vasta siinä vaiheessa, kun rikos on jo tapahtunut. (Tauro, Van Diken, 2009, 136.)

Poliisi ei välttämättä julkisuudessa ota kantaa siihen, onko tapaus ollut kunniaväkivaltaa vai ei, koska lainsäädäntömme ei vielä tunne kyseistä termiä. Tärkeämpää kuin kunniamotiivin spekulointi julkisuudessa olisi se, että esitutkinnassa ja tuomioistuinten käsittelyissä osattaisiin ottaa huomioon mahdolliset kunniamotiivit ja ymmärrettäisiin niihin liittyviä erityispiirteitä. (Hansen, ym. 2016, 75.)

5.1 Kotihälytystehtävät

Kunniakulttuureissa ei pidetä sopivana, että nainen puhuu kahdestaan miespuolisen henkilön kanssa tai jää tämän kanssa kahdestaan samaan tilaan. Tämä voi muodostua ongelmaksi poliisin kotihälytystehtävillä, koska tällöin osapuolet olisi hyvä puhuttaa erillään, jotta toisen osapuolen läsnäolo ei vaikuttaisi heidän kertomuksiinsa. Naishälytystehtävillä olisi hyvä olla paikalla, jolloin hän pystyisi puhuttamaan perheen naisen. Mikäli nainen joutuu keskustelemaan miespoliisin kanssa kahdestaan, saatetaan tämäkin tulkita siveettömäksi käytökseksi. Se taas saattaa edelleen lisätä kunniaväkivallan uhkaa. (Tauro, Van Diken, 2009, 137.)

Kielimuuri on toinen ongelma, joka nousee esiin kotihälytystehtävillä. Vanhemmat eivät välttämättä kerro asioista todenmukaisesti, jos heidän omat lapsensa joutuvat toimimaan tulkkeina poliisille. (Tauro, Van Diken, 2009, 137.)

Alustavaa puhutusta ei saa hoitaa kiireellä, vaan siihen on varattava riittävästi aikaa ja mieluiten mahdollisimman rauhallinen tila. Puhutus olisi parasta suorittaa ilman muiden perheenjäsenten läsnäoloa. Uhrilta tulisi selvittää, mikä on asian ja väkivallan uhan todellinen vakavuus. Asia selviää esittämällä mahdollisimman paljon tarkkoja ja erilaisia

kysymyksiä. Uhrin vastaukset on hyvä dokumentoida jollain tavalla heti, jotta todistusaineisto säilyy myöhempää varten. (Ala-Lipasti, Bauters 2009, 79.)

Kotihälytystehtävillä tulee huomioida, että tilanne ei välttämättä ratkea sillä, että esimerkiksi aviomies otetaan kiinni, sillä joku muu sukuun kuuluva mies voi jatkaa väkivaltaista toimintaa. Huomionarvoista on myös se, että väkivaltaa saatetaan kohdistaa uhriin vielä useiden vuosienkin päästä, koska häpeä ei poistu eikä perheen kunnia palaudu ilman väkivaltaa. Näin ollen useinkaan ei riitä se, että poliisi puuttuu asiaan vain kerran. (Tauro, Van Diken, 2009, 137.)

5.2 Esitutkinta

Usein kunniaväkivaltatapauksissa asianosaiset eivät puhu asiasta kuulusteluissa, sillä perheen asioista ei ole tapana puhua ulkopuolisille. (Tauro, Van Diken, 2009, 139) Vaikka kunniaan liittyviä kysymyksiä kysyttäisiin kuulustelussa suoraan, saattaa olla, että asianosaiset eivät halua vastata kysymyksiin. (Hansen, ym. 2016, 141-142) Uhri tai muut perheenjäsenet saattavat suojella rikoksen tekijää joko lojaalisuudesta tai pelosta. (Tauro, Van Diken, 2009, 139)

Kuulusteluissa epäillyltä voidaan esimerkiksi kysyä, mitä vaikutuksia kunnian menettämällä tyypillisesti voi olla, ja mitä kunnia hänelle itselleen merkitsee. Lisäksi epäillyltä voi kysyä, mitä hän arvelee itselleen tapahtuvan, mikäli epäonnistuu perheen naispuolisten jäsenten kunnian vaalimisessa. (Hansen, ym. 2016, 141-142.) Tärkeää olisi myös saada selville yhteisön muiden jäsenten näkemys kunniaväkivaltaan tai sen uhkaan. Usein voi olla, että tekoa suunnitellaan useiden henkilöiden kesken, vaikka yksi henkilö konkreettisesti teon toteuttaisi. Tämä asia olisi hyvä saada esille jo esitutkintavaiheessa. (Hansen, ym. 2016, 75.)

Kielimuuri tuo omanlaiset ongelmansa myös esitutkinnassa. Asianosaisilla on oikeus käyttää tulkkia esitutkinnassa ja myöhemmin oikeudenkäynnissä. Tulkin käyttö vaikuttaa kuulustelijan ja kuulusteltavan väliseen vuorovaikutustilanteeseen usein heikentävästi. Tämän lisäksi mikäli esimerkiksi asianomistaja ja tulkki kuuluvat samaan yhteisöön, tulee miettiä noudattaako tulkki todella vaitiolovelvollisuuttaan vai vuotaako hän tietoja muulle yhteisölle. (Hansen, ym. 2016, 143., Tauro, Van Diken, 2009, 140.)

5.3 Muut poliisille kuuluvat tehtävät

Poliisin tehtäviin kuuluu myös mm. kadonneen etsiminen ja kuolemansyyn selvittäminen. Näissä tapauksissa ei välttämättä heti ole kyse mistään rikoksesta, mutta on muistettava, että niiden taustalla voi olla rikos. (Tauro, Van Diken, 2009, 145.)

Maahanmuuttajatyttöjen katoaminen voi olla kunniaväkivaltaa, jos hänet on esimerkiksi lähetetty lähtömaahan avioliittoon pakottamista varten tai häpeällisen käytöksen vuoksi. Tyttö on saattanut myös kadota omasta tahdostaan ja hänet löydettyäessä olisikin tärkeä selvittää ne syyt, miksi tyttö on halunnut lähteä kotoaan. Taustalla voi olla kunniaväkivallan uhka, ja silloin tytön kotiin palauttaminen voisi pahentaa asiaa ja saattaisi nostaa väkivallan uhkaa. (Tauro, Van Diken, 2009, 145.)

Kuolemansyyn selvittäminen on poliisijohtoista, vaikka oikeuslääkärin suorittamalla ruumiinavauksella on siinä suuri merkitys. Maahanmuuttajien itsemurhissa taustojen selvittäminen on tärkeää, sillä taustalla on voinut olla uhka kunniaväkivallasta tai henkilö on voitu pakottaa tekemään itsemurha kunnian palauttamiseksi. (Tauro, Van Diken, 2009, 146.)

5.4 Rikoksen uhrin suojeleminen

Maahanmuuttajien kynnys kertoa perheessä tapahtuvasta väkivallasta ulkopuoliselle on usein korkea ja se asettaa haasteen auttajille. (Purjo 2012, 39) Uhrilla saattaa olla pelko siitä, että rikosilmoituksen tekemisen myötä hänet suljetaan yhteisön ulkopuolelle. Pelkästään pelko ulkopuolelle jäämisestä saattaa olla niin suuri, että rikosilmoitusta ei tehdä. (Hansen, ym. 2016, 142.) Lisäksi uhrin saattaa olla hankala itse ottaa viranomaisiin yhteyttä, koska hänelle on saatettu väärillä viranomaisten luotettavuutta, hän ei tiedä oikeuksiaan tai häntä uhataan uudella väkivallanteolla, jos hän menee hankkimaan apua. (Hansen, ym. 2016, 76.)

Rikoksen tekijä on usein uhrille läheinen perheenjäsen tai sukulainen. Rikoksesta tuomitulle tulevat seuraamukset, kuten vankilaan joutuminen tai maasta karkottaminen voivat olla syitä, joiden vuoksi uhri ei halua ilmoittaa väkivallanteosta poliisille. (Hansen, ym. 2016, 142.) Kuitenkin joissakin tapauksissa poliisin turvautuminen saattaa olla uhrille hänen viimeinen oljenkortensa. (Hansen, ym. 2016, 145)

Poliisin pitäisi jo kotihälytyksen yhteydessä antaa tietoja auttavista tahoista rikoksen uhrille. Sosiaalipäivystäjän kutsuminen paikalle voi myös olla hyvä vaihtoehto. Sosiaalipäivystäjä osaa kertoa vaihtoehtoja kriisien ratkaisemiseksi. (Tauro, Van Diken, 2009, 137.) Tärkeää olisikin lisätä tietoutta uhrien ja heidän läheisten keskuudessa siitä, miten rikosprosessi etenee, millaisia tukipalveluja on olemassa ja mitä seuraamuksia rikosilmoituksen tekemisestä voi perheenjäsenille olla, jotta uhrin voisivat perustaa päätöksensä tietoon eikä pelkojen ja arvailujen varaan. (Hansen, ym. 2016, 143.)

Esitutkinnassa poliisin tulee pohtia asianomistajan suojelutarvetta. Rikosuhridirektiivissä mainitaan, että sukupuoleen perustuvan väkivallan yksi muoto on ”niin kutsutut kunniarikokset”, joita tulisi ottaa erityisesti huomioon suojelutarpeen arvioinnissa. Kunniaväkivaltatapauksissa tulisikin täyttää tämä erityisen suojelutarpeen arvioinnin lomake ja ohjata asianomistaja auttavien tahojen luo. Tällöin uhrille annetaan tietoa auttavista tahoista ja häneltä kysytään lupa antaa hänen henkilötietonsa eteenpäin tukipalvelujen tarjoajalle. (Hansen, ym. 2016, 145.)

Kunniaväkivaltaa kokeneelle uhrille ei välttämättä sovellu sellaiset suojelumenetelmät, jotka ovat Suomessa alun perin suunniteltu uhrin suojelemiseksi. Esimerkkinä voidaan mainita lähestymiskielto, joka on usein tehoton, kun otetaan huomioon se, että rikosta suunnittelee ja sen toteuttavat yleensä useat perheenjäsenet tai sukulaiset. (Hansen, ym. 2016, 147.)

Jokaisella väkivaltaa kokeneella naisella tulisi olla oikeus myötätuntoiseen vastaanottoon, oli kyse sitten poliisista, turvakodin työntekijästä tai lääkäristä. (Danilda, Leander 2000, 31-34)

5.5 Ennalta estävä toiminta

Poliisin rooli kunniaväkivaltatapauksissa on ensisijaisesti rikosten tutkiminen, mutta myös ennalta estäminen. (Ala-Lipasti, Bauters 2009, 81, Hansen, ym. 2016, 149) Ennalta estävä työ kuuluu jokaiselle poliisimiehelle. Ennalta estävään työhön tarvitaan tietoa kunniaväkivallan erityispiirteistä ja riskeistä, jotka voivat johtaa kunniaväkivaltaan. Jos piirteet tunnistetaan ja riskit tiedostetaan, asioihin voidaan puuttua ajoissa ennen kuin vakavia rikoksia ehtii tapahtua. (Hansen, ym. 2016, 149.)

Maahanmuuttajien kanssa ennaltaehkäisevää työtä on esimerkiksi se, että poliisin ja muiden viranomaisten toiminnasta kerrottaisiin vastaanottokeskuksissa ja yhteisöellisissä tai uskonnollisissa järjestöissä. Maahanmuuttajat ovat voineet joutua kunniaväkivallan uhreiksi ennen Suomeen tuloaan ja tällöin poliisin pitäisi pystyä ottamaan huomioon heidän avuntarpeensa, vaikka rikosprosessia asiasta ei voitaisikaan käynnistää. (Hansen, ym. 2016, 149.)

Terveystieteiden tutkimuskeskuksen tulisi tiedostaa kunniaväkivaltaan liittyvät asiat, jotta he tunnistaisivat mahdollisia kunniaväkivallan merkkejä asiakaskohtauksissa. Usein sairaalaan joutuneen uhrin ainoa kontakti viranomaisiin voi olla vain se, että esimerkiksi lääkäri tai sairaanhoitaja huomaisi hälyttävät merkit kunniaväkivallasta ja veisi asiaa eteenpäin poliisille. (Ala-Lipasti, Bauters 2009, 80.) Asiaan tulisi puuttua mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jotta väkivalta ei ehtisi pahentumaan pahimmillaan hengen menetykseen saakka. Ilman asian tunnistamista sitä on vaikeaa saada eteenpäin. (Ala-Lipasti, Bauters 2009, 81-82.)

Yleisestikin läheissuhdeväkivaltaan on vaikeaa puuttua, koska väkivaltaisessa suhteessa elävät ”normalisoivat” tilanteen. Normalisointi tarkoittaa sitä, että väkivallasta tulee asteittain osa pariskunnan normaalia elämää: molemmat osapuolet alkavat nähdä väkivallan oikeutettuna ja hyväksyttynä asiana. Väkivaltaisissa parisuhteissa miehet saattavat katkaista naisten ulkomaailmaan olevia ihmissuhteita ja siteitä kuten kaverisuhteet, sukulaissuhteet ja harrastukset. Tämän vuoksi pahoinpideltyjen naisten on vaikeaa saada apua, koska heillä ei ole enää muita ihmisiä ympärillään kuin miehensä. Tälle ilmiölle on kehitetty termi ”yhteiskunnallinen pahoinpitely”. (Danilda, Leander 2000, 24-26.) Väkivaltaan tulisi puuttua tarpeeksi ajoissa, ettei ”normalisointiprosessi” ehtisi käynnistyä. (Danilda, Leander 2000, 31-34)

Kunniaan liittyvän väkivallan ehkäisy vaatisi seuraavia toimenpiteitä: sukupuolten välistä tasa-arvoa, yhteistä koulutusta ja kasvatusta, avointa keskustelua kantaväestön ja vähemmistöjen välillä, sekä viranomaisille järjestettyä koulutusta eri kulttuureihin liittyen. (Lidman 2015, 322) Naisten asemaa tulisi vahvistaa, sekä heihin tulisi kohdistaa enemmän yhteiskunnallisia tukitoimia. (Danilda, Leander 2000, 31-34)

5.6 Ongelmakohdat

Maahanmuuttajat kokevat, että poliisi ei osaa tai halua puuttua heidän kohtaamiinsa väkivaltatilanteisiin. Poliisin pitäisi ymmärtää paremmin kunniakäsityksiä, mutta se ei kuitenkaan saisi johtaa siihen, että rikoksen tekeminen oikeutetaan kulttuurilla eikä rikosta tutkittaisi sen vuoksi. (Hansen, ym. 2016, 143.)

Suurimmassa osassa kunniaväkivaltatapauksia väkivallalla tehtävää kunnian ja maineen palauttamista ei mainita teon motiivina tai kunniaväkivalta ei ilmene tapauksessa kuin epäsuorasti. Esimerkiksi yhdessä tapauksessa 18-vuotias veli pyrki rajoittamaan 20-vuotiaan siskonsa liikkumista ja pahoinpiteli siskoaan potkimalla tätä vatsaan. Tapauksen esitutkinta päätettiin asianomistajan ollessa haluton selvittämään asiaa ja päätöksen perusteluissa oli mainittu, että ”taustalla [on] kulttuuriset tavat”. (Hansen, ym. 2016, 141.)

Kulttuuristava tulkinta voi muodostua ongelmaksi, jos pahoinpitely- tai uhkailutapauksissa ajatellaan, että tapahtuma on ”kuulunut” asianosaisten kulttuuriin ja sen vuoksi tapausta vähätellään. (Hansen, ym. 2016, 141) Mikään väkivalta ei ole hyväksyttävää, ja sellainen kuva on annettava kaikille. Väkivaltaa ei voida perustella uskonnolla, kulttuurilla tai sosiaalisilla syillä. Mikäli viranomainen epäilee kunniaväkivaltaa, hän ei saisi jättää puuttumatta asiaan vain sen vuoksi, että pelkää leimautuvansa rasistiksi. Asioihin pitäisi puuttua jo mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. (Tauro, Van Diken, 2009, 147.)

Yksittäisen poliisimiehen osaaminen korostuu etenkin hälytystehtävillä tai rikosilmoitusten vastaanotossa. Tällöin pitäisi osata nopeastikin arvioida onko tapahtuman taustalla jonkinlaisia kunniakäsityksiä. Useiden arvioiden mukaan poliisilla ei ole riittävästi tietoa kunniaväkivallasta ilmiönä, jotta siihen voitaisiin ja uskallettaisiin puuttua. Joidenkin poliisien mukaan kunniaväkivaltatapaukset ovat haastavia, monimutkaisia ja aikaa vieviä. (Hansen, ym. 2016, 147.)

Suomessa poliisilla ei ole organisaation sisäistä toimintamallia kunniaväkivaltatapauksen ennaltaehkäisyyn ja tutkintaan. Joissakin Euroopan maissa kunniaväkivaltaa koulutetaan poliiseille, sitä varten on perustettu erityisryhmiä ja toiminta on muutoinkin organisoidumpaa ja johdonmukaisempaa kunniaväkivaltatapauksen tutkinnassa. (Hansen, ym. 2016, 147-148.)

Kunniaväkivaltaan liittyvää koulutusta tulisi lisätä esimerkiksi Poliisiammattikorkeakoulun opetussuunnitelmaan, johon se ei tällä hetkellä kuulu. Aihetta saatetaan sivuta jonkin muun aiheen yhteydessä, mutta jo peruskoulutuksen yhteydessä olisi hyvä opettaa kunniaväkivaltaan liittyviä perusasioita. Tämän lisäksi poliisilaitoksilla järjestettävä täydennyskoulutus olisi aiheellista. (Hansen, ym. 2016, 147.)

Poliisin toimintaan kunniaväkivaltaan liittyen on ehdotettu erilaisia parannusehdotuksia. Poliisiorganisaatiossa työskentelevien tulisi esimerkiksi olla tietoisia siitä, ketä asiantuntijaa he voisivat konsultoida kunniaväkivaltatapauksissa. Myös esitutkinnan aikana syyttäjän kanssa tehtävä yhteistyö on tärkeää silloin kun epäillään teon taustalla olevan kunniaan liittyvä motiivi. Kunniaväkivaltaa tutkiville poliiseille olisi hyvä luoda oma kysymysrunkonsa, jota voisi käyttää kunniaväkivaltatapauksen kuulusteluissa. (Hansen, ym. 2016, 162.)

6 LAINSÄÄDÄNTÖ JA KUNNIAVÄKIVALTA

6.1 Rikosoikeudellista arviointia kunniaväkivaltatapauksissa

Rikoslaissa ei ole huomioitu kunniaväkivaltaa mitenkään. Kunnia ei siis muuta esimerkiksi pahoinpitelyä tai henkirikosta automaattisesti sen lievemmäksi tai vakavammaksi kuin tavallisestikaan. (Lidman 2015, 203.) Kunniaväkivallassa voidaan kuitenkin soveltaa rikoslaista löytyvää rangaistuksen koventamisperusteita, joista yksi on rikoksen suunnitelmallisuus. Teon suunnitelmallisuus voidaan ottaa huomioon myös ankaroittamisperusteena eli kvalifiointiperusteena. Jos suunnitelmallisuus on otettu huomioon jo teon kvalifiointiperusteena, koventamisperusteen soveltamiskynnys on korkeampi. (Tauro, Van Diken, 2009, 144-145.)

Kunniaväkivaltatapauksissa tekoon osallistuu yleensä useita sukuun kuuluvia henkilöitä. Vaikka yksi henkilö konkreettisesti toteuttaisi teon, se voi olla useiden henkilöiden suunnittelema. Muiden osallisten osuutta tulisi pohtia rikosoikeudellisesti yllytyksen, avunannon ja rikoskumppanuuden osalta. Välillinen tekeminen on myös yksi vaihtoehto. Se voi tulla kyseeseen esimerkiksi silloin, kun alaikäinen lapsi toteuttaa teon isänsä puolesta. Isä pyrkii tällä tavoin välttämään teon rikosoikeudelliset seuraamukset. Vaikka poika toteuttaisi teon, mutta hän on tehnyt sen isänsä käskystä, isää voidaan pitää teon varsinaisena tekijänä. (Tauro, Van Diken, 2009, 138.; Lidman 2015, 204.)

Suomen rikoslaissa kunniamurhaa ei ole erikseen kriminalisoitu. (Karalahti 2009, 23, Hansen, ym. 2016, 149) Kunniaa murhan motiivina pitäisi silti tutkia tapauksissa ja sen ymmärtäminen voi johtaa siihen, että kunniamurhia voitaisiin ennalta estää. Tapausten tunnistamista voisi auttaa esimerkiksi se, että kunniakäsityksiin liittyvät rikokset olisi määritelty laissa tarkemmin, jolloin niiden tunnistaminen ja tutkinta voisi helpottua ja yhdenmukaistua. (Hansen, ym. 2016, 149.) Henkirikos pitäisi luokitella murhaksi, jos sen motiivina on kunnian palauttaminen. Teko on tuolloin vakaasti harkittu ja suunniteltu ja usein myös toteutettu erityisen raa'asti ja julmasti. Teon kuulumista kulttuuriin piiriin ei voida pitää lieventävänä asianhaarana, joten kunniamotiivein tehtyä henkirikosta ei voitaisi luokitella surmaksi. (Tauro, Van Diken, 2009, 141.)

Pakkoavioliitto ei ole Suomessa erilliskriminalisoitu, mutta siihen voidaan soveltaa ihmiskauppa- ja pakottamispykälää. (Lidman 2015, 263, Hansen, ym. 2016, 81)

Avioliittolaissa todetaan, että avioliiton tulee perustua vapaaehtoiseen tahtoon molempien osapuolien osalta. Pakottamisesta voidaan tuomita sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. (Karalahti 2009, 33, Rikoslaki 25:8.)

Ympärileikkausta ei ole monessakaan maassa kriminalisoitu omana tekonaan, vaan se lukeutuu usein pahoinpitelyyn tai törkeään pahoinpitelyyn. Kuitenkin esimerkiksi Ruotsissa ja Norjassa teko on erilliskriminalisoitu. Suomessa on yritetty saada lakimuutosta aikaan pariinkin otteeseen, mutta se ei ole mennyt läpi eduskunnassa. On tultu siihen tulokseen, että naisten ympärileikkaus täyttää törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön, eikä sille ole tarvetta tehdä omaa rikosnimikettään. (Lidman 2015, 247-249.)

Asianomistajarikoksissa poliisin pitää lain mukaan lopettaa asian tutkinta, jos asianomistaja ei enää vaadi asiassa rangaistusta. Tällaisia rikoksia ovat esimerkiksi laitton uhkaus ja pakottaminen. Näissä rikoksissa syyttäjä saa kuitenkin nostaa syytteen, jos ”teossa on käytetty hengenvaarallista välinettä tai erittäin tärkeä yleinen etu muutoin vaatii syytteen nostamisen”. (Tauro, Van Diken, 2009, 143-144.)

Joillakin asianomistajilla vaikenemisen syynä on oleskelulupa, joka on hankittu perhesiteisiin perustuen. Tähän asiaan on tehty lakimuutos, jossa oleskelulupa voi saada jatkoa perhesiteen päätyttyä, jos henkilön perheessä on väkivallan tai hyväksikäytön uhka. (Hansen, ym. 2016, 76.)

Suomen lainsäädännössä ei ole sellaista pykälää, joka velvoittaisi väkivallanteosta epäillyn hakeutumaan väkivaltaa katkaisevaan palveluun. (Hyvärinen, Hautamäki 2013, 6) Jos edellä mainittuun asiaan saataisiin lakimuutos, se saattaisi toimia väkivaltatapauksissa ennalta estävänä. Katkaisussa voitaisiin paneutua väkivallan syihin ja tällä tavoin väkivallankäyttöön voitaisiin puuttua. Esimerkiksi kunniaväkivaltatapauksissa väkivallan kierre voitaisiin katkaista ajoissa, ennen kuin tilanne etenee esimerkiksi kunniamurhan suunnitteluun tai toteuttamiseen saakka.

7 TAPAUKSEN ESITUTKINTAPÖYTÄKIRJA

7.1 Tapauksen lyhyt esittely

Käsitlemme tutkimuksessamme tapausta, jossa mies tappoi entisen puolisonsa puukottamalla tätä useita kertoja eri puolille vartaloa. Tekoa oli todistamassa entisen pariskunnan yhteinen 8-vuotias poika. Perhe ei ollut Suomesta kotoisin, mutta he olivat muuttaneet Suomeen jo 10 vuotta aiemmin.

7.2 Ensitilanne kenttäpartioiden osalta

Hätäkeskus vastaanotti puhelun, jonka mukaan kerrostaloasunnossa makaa verinen nainen. Puhelun mukaan paikalla on naisen 8-vuotias poika, ja epäilty tekijä on poistunut paikalta polkupyörällä. Paikalle lähti kolme poliisipartiota ja useita pelastuslaitoksen yksiköitä. Tapahtumapaikalla oli uhrin ja tämän pojan lisäksi muita kerrostalon asukkaita. (ETPTK, 3,4.)

Kerrostaloasunnon eteisessä maanneessa uhrissa oli nähtävissä useita teräseen jättämiä pistojälkiä ympäri kehoa. Ensihoitajat olivat aloittaneet tilanteessa välittömästi elvytyksen, mutta se lopetettiin tuloksettomana. (ETPTK, 4.)

Yksi poliisipartioista löysi tapahtumapaikan läheisyydestä epäillyn tekijän, joka sopi todistajien kertomiin tuntomerkkeihin. Miehen kädet ja vaatteet olivat veriset ja tämän lisäksi hänen taskustaan löytyi verinen puukko. Mies kertoi alustavassa puhutuksessa riidelleensä vaimonsa kanssa. Mies otettiin kiinni rikoksesta epäiltynä. (ETPTK, 4.)

Yksi poliisipartioista puhutti paikalla olleen uhrin 8-vuotiaan pojan. Puhutus videoitiin. Poika kertoi, että hänen isänsä oli tullut asunnolle ennen poliisien saapumista. Poika oli herännyt tappelun ääniin, jolloin hän oli nähnyt hänen isänsä pahoinpitelevän hänen äitiään. Isä oli pojan mukaan lyönyt äitiä useita kertoja nyrkillä sekä puukolla. Äiti oli kaatunut väkivallan seurauksena maahan ja isä oli poistunut paikalta. Pojan mukaan isä aloitti riitelyn. Pojan puhutuksen jälkeen sosiaalipäivystyksen työntekijät hakivat pojan tapahtumapaikalta sosiaaliasemalle. (ETPTK, 4. ETPTK, 68-69.)

Paikalla oli todistajina neljä kerrostalon asukasta, jotka kaikki kertoivat alustavassa puhutuksessa kuulleen tappelun ääniä. Kaksi todistajista olivat tulleet tapahtumapaikalle ja he olivat huomanneet asunnon ulko-oven olleen auki. Samalla he olivat nähneet maassa makaavan verisen naisen. Kaksi muuta todistajaa olivat nähneet ikkunastaan miehen poistuvan hermostuneen oloisena polkupyörällään kerrostalon pihasta. (ETPTK, 4.)

7.3 Ensitilanne rikostutkinnan osalta

Tapahtumapaikalle kutsuttiin ensipartioiden toimesta kolme tutkijaa rikospoliisista. Yksi tutkijoista suoritti teknistä tutkintaa, eli tutki uhrin ulkoiset vammat, sekä valokuvasi uhrin ja asunnon. Asunnossa oli runsaasti verijälkiä eri huoneissa. (ETPTK, 4.)

Tapahtumapaikalle saapui kaksi uhrin lasta, jotka tutkijat puhuttivat. Toinen heistä kertoi saaneensa puhelun isältään, jossa isä kertoi itse juuri tapahtuneesta puukotuksesta. Tutkijat menivät sosiaaliasemalle puhuttamaan uudestaan tapahtumapaikalla ollutta 8-vuotiasta poikaa. Lisäksi tutkijat kävivät puhuttamassa epäiltyä poliisivankilassa, mutta hän ei halunnut kertoa asiasta sen tarkemmin kuin että oli lyönyt vaimoaan "jollakin" ylävartaloon. (ETPTK, 4.)

7.4 Rikoksesta epäillyn kuulustelut

Rikoksesta epäiltyä miestä kuulusteltiin esitutkinnan aikana moneen kertaan. Entinen pariskunta oli miehen kertoman mukaan viettämässä iltaa naisen ja pojan asunnolla ennen tekoa. (ETPTK, 35) Epäilty menetti kertomansa mukaan yhtäkkiä täysin malttinsa ja löi veitsellä entistä puolisoaan joitakin kertoja. (ETPTK, 36) Mies kantaa kertomansa mukaan puukkoa aina mukanaan itsepuolustustarkoituksessa. Epäillyn ja uhrin välillä oli voimassa oleva lähestymiskielto. (ETPTK, 36.)

Epäilty kertoi kuulusteluissa, että hänen tekonsa taustalla oli riitaa huoltajusasioista. Hänen entinen puolisonsa oli muuttamassa lähtömaahansa mennäkseen uusiin naimisiin, ja hänen tarkoituksensa oli ottaa entisen pariskunnan yhteinen poika mukaansa. (ETPTK, 33.)

Epäillyn mukaan miehen kunnia ei salli sitä, että hänen poikansa asuisi jonkun toisen miehen luona, eikä oman perheensä luona. Jos pariskunta eroaa, niin yhteiset lapset määrätään aina miehen huollettavaksi. Epäillyltä kysyttiin tämän jälkeen, löikö hän veitsellä entistä

puolisoaan siksi, että hänen kunniansa ei sallisi sitä, että hänen poikansa olisi lähtenyt naisen mukana heidän lähtömaahansa. Tähän epäilty vastasi: ”Ei pelkästään siitä syystä”. Myöhemmin epäilty lisäsi, että kunnia-asia on hänelle todella tärkeä ja se sai hänet osittain toimimaan niin kuin hän toimi. Epäillyn mukaan hän ei olisi lyönyt entistä puolisoaan veitsellä, jos hän olisi tehnyt niin kuin epäilty pyysi, eli ei olisi aikonut ottaa heidän poikaansa mukaan heidän lähtömaahansa. Epäillyn mielestä hänen entinen puolisonsa piti häntä koiran asemassa ja kohteli häntä huonosti. (ETPTK, 37.)

7.5 Asianomistajien kuulustelut

Asianomistajana asiaan kuulusteltiin epäillyn ja uhrin yhteisiä lapsia. Tapahtumapaikalla ollutta alaikäistä lasta ei kuultu enää esitutkinnassa alustavan puhutuksen lisäksi. (ETPTK, 7.) Alaikäisen lapsen puhutus videoitiin heti tapahtumapaikalla, joten tätä puhutusta pidettiin riittävänä ja tarpeeksi luotettavana, eikä näin ollen erillistä kuulustelua enää tarvittu. Tämä oli varmasti lapsenkin kannalta paras ratkaisu. Tästä edellä mainitusta puhutuksesta on kerrottu kohdassa 7.2.

Entisen pariskunnan täysi-ikäinen lapsi kertoi kuulustelussa, että hänen vanhempansa olivat eronneet jo muutama vuosi sitten, koska he eivät tulleet juuri ollenkaan toimeen. Hänen vanhempiensa välillä on ollut usein jonkinasteista fyysistä sekä sanallista väkivaltaa. Hän oli myös tietoinen vanhempiensa välillä olleesta lähestymiskiellosta. (ETPTK, 18.) Hän oli nähnyt isänsä tapahtumapäivänä ja isä oli ollut tapaamishetkellä itkuinen ja kertonut olevansa yksinäinen. Myöhemmin illalla isä soitti hänelle ja kertoi: ”olen lyönyt äitiä monta kertaa, äiti on ehkä kuollut”. (ETPTK, 19.) Poika muistaa, että tapahtumapäivänä isä oli kertonut hänelle äitinsä muuttoaikeista heidän lähtömaahansa. Äiti oli aiemminkin kiusannut isää muuttopuheillaan ja kertonut ottavansa heidän nuorimman poikansa mukaansa. Isä ei olisi pojan kertoman mukaan halunnut luopua nuorimmasta pojastaan. (ETPTK, 21.) Isälle avioero oli ollut kova paikka ja hän kutsui entistä puolisoaan edelleen vaimokseen. (ETPTK, 22)

Toinen entisen pariskunnan täysi-ikäisistä lapsista kertoi kuulustelussa, että on aina tiennyt vanhempiensa riitelevän, mutta hän ei muista, mistä riidat ovat johtuneet. Poika oli myös tietoinen vanhempiensa välisestä lähestymiskiellosta, mutta hän tiesi myös, että hänen vanhempansa näkivät toisiaan silti. (ETPTK, 25.) Poika tiesi, että hänen isänsä kantoi

puukkoa mukanaan. Poika kertoi myös, että hänen isänsä oli uhkaillut häntä aikoinaan, kun poika oli vaihtanut uskontoa. (ETPTK, 26.)

Entisen pariskunnan täysi-ikäinen tytär kertoi kuulustelussa, että muistaa vanhempiensa riidelleen usein jo silloin, kun koko perhe asui heidän lähtömaassaan. Tytär oli asunut jo hetken omillaan, eikä ollut enää perheensä kanssa kovin tiiviisti tekemisissä. (ETPTK, 29.) Tytär kertoo äitinsä olleen pariin otteeseen turvakodissa, koska isä oli käynyt äidin asunnolla riitelemässä. Isällä on tytön kertoman mukaan ollut tapana riitojen yhteydessä sanoa äidilleen ”minä tapan sinut”, mutta tytär ei osaa sanoa, kuinka vakavasti otettavia isän uhkaukset olivat. Tytär oli kuitenkin huolissaan äitinsä turvallisuudesta. Tytärkin oli tietoinen siitä, että hänen isänsä kantoi puukkoa mukanaan. (ETPTK, 30.)

7.6 Todistajien kuulustelut

Tapaukseen kuulusteltiin yhteensä seitsemän eri todistajaa. (ETPTK, 11-15)

Kolme kerrostalon asukasta kuulusteltiin todistajana. He kaikki kertoivat havahtuneensa miehen ja naisen välisen riitelyn ääniin. Kaksi todistajista oli nähnyt tummiin pukeutuneen miehen poistuvan paikalta polkupyörällä. Kaikki kolme todistajaa olivat menneet tapahtumapaikalle ja nähneet verisen naisen makaavan maassa pieni poika vierellään. Nainen oli ollut vielä elossa ennen ensihoidon ja poliisin saapumista paikalle. Poika oli kertonut tapahtumapaikalla olleelle asukkaalle, sekä poliiseille, että tekijä on hänen isänsä. (ETPK, 11-13.)

Paikalla ensimmäisenä ollutta poliisipartion toista jäsentä kuultiin asiassa todistajana. Kyseinen konstaapeli hoiti paikalla olleen lapsen puhutuksen. Konstaapeli kertoi kuulustelussa samat asiat, jotka käyvät ilmi kohdassa 7.2. (ETPTK, 58-59.) Kuulustelun tarkoituksena on vahvistaa lapsen kertoman luotettavuutta, koska virallista kuulustelupöytäkirjaa asiasta ei laadittu.

Asiassa haluttiin kuulla todistajana myös henkilöä, joka piti kauppaliikettä, josta epäilty kertoi ostaneensa puukkonsa jo kauan ennen tapahtumaa. Liikkeen myyjä kertoi kuitenkin kuulustelussa, että muistaa miehen ostaneen liikkeestä puukon itselleen noin kaksi viikkoa ennen tapahtumaa. Myyjä muistaa, että ei ole myynyt miehelle yhtään puukkoa tätä

aiemmin. Mies oli myyjän mukaan vakioasiakas ja hän tunnisti miehen ulkonäöltä. (ETPTK, 60-61.)

Uhrin ja tämän nuorimmaisen pojan perhetyönohjaajana toiminutta naista kuultiin esitutkinnassa todistajana. Hän kertoi, että oli tavannut äitiä ja poikaa viikoittain. Perhetyönohjaajan mukaan uhri oli pelännyt entistä puolisoaan jo pidemmän aikaa. Lisäksi poika oli ollut peloissaan siitä, että hänen äidilleen tapahtuisi jotakin. Hän oli lisäksi maininnut, että hänen isänsä oli jossakin vaiheessa puhunut jotakin äidin tappamiseen liittyvää. Uhrikin oli kertonut eräällä tapaamisella, että on huolissaan siitä, että hänelle tapahtuisi jotakin. (ETPKT, 62-63.)

Eräs Turvakodin työntekijä kertoi esitutkinnassa todistajan roolissa, että silloin kun uhri ja uhrin poika ovat olleet Turvakodissa, on uhrin entinen puoliso soittanut Turvakotiin vihaisen ja uhkaavan puhelun, jossa hän on uhannut aiheuttaa paljon ongelmia. Turvakodin työntekijällä oli muuten melko vähän tietoa perheeseen liittyvistä asioista. (ETPTK, 65-66.)

8 TAPAUKSEN TUOMIO

8.1 Pirkanmaan käräjäoikeuden tuomio ja välituomio

Käräjäoikeus tuomitsi vastaajan murhasta vankeuteen elinkaudeksi. (KäO tuomio, 2, 4)

Vastaaja pyysi määräämistä mielentilatutkimukseen sillä perusteella, ettei hän ollut pitkään aikaan voinut hyvin ja hänellä oli psyykkisiä ongelmia ja hän oli ollut poissa tolaltaan. Mielentilatutkimuksen tulos oli se, että vastaaja oli teon tehdessään täysin syysyntyinen. (KäO tuomio, 2., KäO välituomio, 10.)

Vaikka vastaaja oli määrätty lähestymiskieltoon uhria kohtaan, he rikkoivat molemmat lähestymiskieltoa. Surmailtana uhri pyysi vastaajan luokseen, sillä heidän yhteisellä pojallaan oli vastaajaa ikävä. (KäO välituomio, 6., 8.)

Käräjäoikeuden mukaan tappo oli tehty vakaata harkintaa käyttäen. Oikeuden mukaan tätä puolsivat seuraavat seikat. Vastaaja oli mennyt uhrin asunnolle puukko mukanaan, ja hän oli ostanut puukon alle kuukautta ennen veritekoa. Vastaaja oli kertomansa mukaan surmannut uhrin kun oli saanut tietää siitä, että uhri aikoo muuttaa heidän lähtömaahansa ja viedä heidän yhteisen pojan mukanaan vastoin vastaajan tahtoa. Oikeudessa näytettiin toteen, että vastaaja oli tiennyt uhrin muuttoaikeista jo 3-4 kuukautta ennen tekoa. Vastaaja oli useita kuukausia ennen tekoa tavannut poikaansa, joka oli tapaamisen jälkeen kertonut uhrille, että vastaaja on uhannut tappaa uhrin. Poika oli ottanut uhkauksen tosissaan. Vastaajalla on uhrin tulevaisuuden suunnitelmien vuoksi ollut motiivi tappaa tämä ja vastaaja on suunnitellut tekoaan etukäteen. (KäO tuomio, 2-3.)

Käräjäoikeuden välituomiossa perustellaan teon vakaata harkintaa sillä, että vastaaja on tiennyt usean kuukauden ajan siitä, että uhri aikoo muuttaa heidän lähtömaahansa uhrin ja vastaajan yhteisen pojan kanssa. Vastaajan mukaan tämä asia on loukannut syvästi hänen miehen kunniaansa. (KäO välituomio, 2.) Kunnia-asiaan ei paneuduttu tuomiossa tarkemmin.

Teko on ollut oikeuden mukaan raaka ja julma, sillä vastaaja on lyönyt uhria puukolla 34 kertaa eri puolille kehoa ja jatkanut puukottamista uhrin pakenemisyrityksestä huolimatta. Uhri oli ollut tilanteessa täysin puolustuskyvytön. (KäO tuomio, 3-4., KäO välituomio 2.)

Teko oli kokonaisuutena arvostellen törkeä, sillä vastaajan ja uhrin yhteinen alaikäinen lapsi on ollut tekoaikana kotona ja mennyt vastaajan ja uhrin väliin. Uhri on tapettu oman poikansa nähden kiivaalla ja raivokkaalla tavalla. (KäO tuomio, 4., KäO välituomio, 2.)

Vastaaja kertoi, että hän ei sallinut sitä, että uhri veisi heidän poikansa mukanaan ja uhrin uudesta miehestä tulisi pojalle uusi ”isä” ja miehen lapsista pojalle uusia ”veljiä”. Vastaaja ei ollut ajatellut uhrin tappamista aiemmin vaan kertoi, että hänen päässään oli ”kiehunut” ja hän katui tekoaan. Vastaaja oli esitutkinnassa kertonut tulkille, että oli parempi, että näin tapahtui. Hän oli kärsinyt jo monta vuotta siitä, että uhri oli kohdellut häntä huonosti. Vastaaja kuitenkin kiisti nämä puheensa oikeudessa. Vastaaja puolusti, että teko on tehty pikaistuksissa ja että hän on hankkinut mukanaan olleen puukon jo noin puoli vuotta ennen tapahtumaa. Hän myönsi tappaneensa tahallaan entisen vaimonsa, mutta kiisti syyllistyneensä murhaan. (KäO välituomio, 3., 6-8.)

Vastaaja määrättiin maksamaan pojalleen 20 000 euroa kärsimyskorvauksia. (KäO tuomio, 5)

8.2 Turun hovioikeuden tuomio

Vastaaja valitti tuomiostaan hovioikeuteen. Hän vaati, että murhan sijaan hänelle luettaisiin tuomio taposta. Lisäksi hän vaati, että hänen pojalleen maksettavaksi tuomitun kärsimyskorvauksen määrä alennetaan 20 000 eurosta 15 000 euroon. Vastaaja perusteli valitustaan sillä, että hän oli mielestään tehnyt henkirikoksen pikaistuksissaan, eikä pelkkä puukon iskujen määrä osoita teossa raakuutta ja julmuutta. Lisäksi hänen ja uhrin yhteinen poika tuli paikalle vasta tilanteen loppuvaiheessa. (HO tuomio, 1.)

Hovioikeudessa kuultiin samoja todistajia kuin käräjäoikeudessa. Hovioikeus katsoi, että käsittelyssä ei ilmennyt mitään sellaisia seikkoja, joiden johdosta asiaa tulisi tarkastella toisin kuin käräjäoikeudessa. Hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden tuomiota. (HO tuomio, 2.)

9 HAASTATTELUT

Haastattelimme tutkimukseemme tapauksen pääutkijaa Marko Lehtorantaa sekä tutkinnanjohtajaa Hannu Kallioniemeä. Haastattelut suoritettiin erikseen.

Haastatteluissa pyrittiin tuomaan esille Lehtorannan ja Kallioniemen kokemuksia siitä, miten kunniamotiivi vaikutti jutun tutkintaan ja kuinka siihen paneuduttiin esitutinnan aikana. Lisäksi pyrimme saamaan selville heidän mielipidettään siitä, millä tasolla tietoisuus kunniaväkivallasta poliisissa tällä hetkellä on ja kuinka sitä tulisi lisätä.

9.1 Rikostutkijan haastattelu

Lehtoranta kertoi haastattelussa, että ensimmäisen kerran hän ymmärsi jutussa olevan kunniamotiivin epäillyn ensimmäisessä ja toisessa kuulustelussa, kun epäilty puhui miehen roolista heidän kulttuurissaan. Epäilty korosti kuulusteluissa sitä, että mikäli miehen entinen puoliso menee naimisiin uuden miehen kanssa, niin yhteisten lasten huoltajuus jää tällöin isälle tai isän suvulle. Epäilty ei ollut niinkään huolissaan siitä, että nainen on menossa uusiin naimisiin, ainoastaan lapsen mukaan lähteminen tuotti epäilylle huolta. Epäilty asetti itseään asiassa myös uhrin asemaan, ja kertoi uhranneensa naisen vuoksi todella paljon niin rahallisesti kuin muutenkin. Kuitenkin kaiken tämän jälkeen nainen aikoi viedä heidän poikansa mukanaan. (Lehtoranta 2017.)

Lehtorannan mukaan juttua oli alun perin alettu tutkia tappona, mutta koska epäilty toi heti kuulusteluissa oma-aloitteisesti esiin miehen kunniaan liittyviä ajatuksia, niin nimike vaihdettiin yhdessä syyttäjän kanssa murhaksi. Toki teossa oli muitakin murhan täyttäviä kriteereitä, mutta kunniaa pidettiin heti esitutinnan aikana yhtenä epäillyn motiiveista. Kunnia itsessään ei ole kvalifiontiperuste, mutta epäilty toi nimenomaan esille sitä, että ei olisi tehnyt tekoaan, ellei nainen olisi uhannut viedä heidän yhteistä poikaansa mukanaan toiseen maahan. Lehtorannan mielestä kuulustelukertomuksista saa jotenkin lattean vaikutelman siitä, kuinka paljon kunnialla oli oikeasti merkitystä. Kunniasta puhuttiin kuulusteluissa melko paljon, mutta kaikkea ei vain kirjattu kuulustelukertomuksiin ylös. Kuulustelukertomuksissa kunnia-asiasta puhutaan melko vähän. (Lehtoranta 2017.)

Lehtoranta kertoi, että esitutkinnassa otettiin huomioon pelkästään epäillyn oma kunniakäsitely, eikä asiaa lähdetty laajentamaan suvun kunniaan. Tästä ei epäilyltä edes

kysytty. Voi myös olla, että ellei epäilty olisi itse ottanut kunnia-asiaa esille, asiasta ei olisi myöhemmin esitutkinnassa edes kysytty. Lehtoranta sanoi, ettei ollut yhteydessä mihinkään sellaiseen tahoon, jolla olisi voinut olla lisätietoa esimerkiksi miehen kulttuurista tai kunniakäsityksestä yleisestikin. Esitutinnan aikana harkittiin, olisiko ulkomailla asuvaa miestä, jonka luo nainen ja lapsi olivat muuttamassa, tullut kuulla esitutkinnassa virka-avun avulla. Tästä ajatuksesta kuitenkin luovuttiin. (Lehtoranta 2017.)

Asianomistajien kuulustelut suorittivat eri tutkijat, joten Lehtoranta ei osaa ottaa kantaa siihen, että miksei asianomistajilta ole kuulusteluvaiheessa kysytty tarkemmin kunnia-asiaa. Lehtorannan mukaan esitutkintavaiheessa oli kuitenkin jo puhetta kunniamotiivista tutkinnanjohtajan ja syyttäjän kanssa. Tämän vuoksi Lehtoranta ihmettelee, miksi käräjäoikeudessa ei otettu kunnia-asiaa enempää huomioon. Tuomiossa kunniaa mainittiin pelkästään ohimennen, eikä asiaan pureuduttu sen enempää. (Lehtoranta 2017.)

Lehtorannan mielestä tässä tapauksessa oli ehdottomasti kyse osaksi kunnian vuoksi tehdystä murhasta ennemmin kuin tavallisesta ”mustasukkaisuustaposta”. Lehtoranta on uransa varrella tutkinut monia henkirikoksia, jotka on tehty mustasukkaisuudesta, mutta tässä jutussa ei tullut mitään sellaisia seikkoja esiin. Mustasukkaisuuteen viittaisi esimerkiksi se, että miehestä tuntuisi pahalta, että nainen oli menossa uusiin naimisiin toisen miehen kanssa. Tästä ei kuitenkaan ollut missään vaiheessa mitään viitteitä, vaan mies oli ainoastaan huolissaan siitä, että poika ei saisi lähteä äidin mukaan ulkomaille. (Lehtoranta 2017.)

Tämä tapaus oli Lehtorannalle ensimmäinen varsinainen kunniaväkivaltatapaus. Tämän jälkeen hänelle on tullut pari juttua, joissa kunnia on ollut jotenkin mukana. Lehtorannan mielestä on mielenkiintoista, että samaan aikaan kun naapurimaassamme Ruotsissa kunniaväkivaltatapauksia on vuosittain kymmeniä, ellei satoja, niin meillä Suomessa niitä on vuosittain poliisin tietojärjestelmien mukaan vain muutama. Tämä ei Lehtorannan mukaan voi pitää paikkaansa, vaan kyse on ennemminkin siitä, että Suomessa kunniaväkivaltatapauksia ei tilastoida mitenkään. Lehtorannan mielestä tietoisuutta kunniaväkivallasta tulisi lisätä poliisiorganisaation sisällä jonkinlaisella koulutuspaketilla, johon jokainen saisi käydä tutustumassa. Myös Poliisiammattikorkeakoulun tulisi huomioida asia koulutusvaiheessa, ja aiheen opetus tulisi jotenkin opetussuunnitelmaan. (Lehtoranta 2017.)

9.2 Tutkinnanjohtajan haastattelu

Hannu Kallioniemi painotti haastattelun alussa, että kunniaväkivallan määrittely on hankalaa ja poliisin pitää esitutkinnassa peilata sitä rikoslainsäädäntöön. Olosuhteiden ja motiivin selvittäminen henkirikoksissa on erityisen tärkeää. (Kallioniemi 2017.)

Kallioniemi kertoi haastattelussa, että kunnia murhan motiivina tuli ilmi epäillyn ensimmäisessä kuulustelussa. Tätä ennen epäilty oli alustavassa puhuttelussa myöntänyt olevansa henkirikoksen tekijä. Motiiviksi epäilty kertoi sen, että hänen entinen puolisonsa aikoo muuttaa takaisin heidän lähtömaahansa ja ottaa heidän yhteisen pojan mukaansa. Epäilty puhui kuulustelussa miehen kunniaa ja Kallioniemi pohti, onko kyseessä ollut pelkästään miehen oman kunnian menettäminen vai onko taustalla ollut myös perheen tai suvun kunnian menettäminen. (Kallioniemi 2017.)

Kallioniemi kertoi, että kunnia motiivina ei tuonut erityisiä haasteita esitutkintaan tutkinnanjohtajan näkökulmasta. Hän tutustui oikeuskäytäntöihin ja siihen, onko Suomessa ollut kunniaväkivaltatapauksia ja miten rikoslakia on sovellettu niihin. Kun Kallioniemelle varmistui se, että rikoslaissa ei ole erityisiä määritelmiä kunniaväkivallalle, niin kunniaväkivalta ei tuonut tapauksen tutkintaan mitään isompia haasteita. Kunniamotiivilla on kuitenkin ollut jonkin verran vaikutusta tapauksen esitutkintaan. (Kallioniemi 2017.)

Näyttöä hankittiin enimmäkseen kuulusteluiden avulla. Epäilty kertoi avoimesti siitä, että oli antanut entiselle puolisolleen ehdon: jos hän vie pojan mukanaan lähtömaahan, niin joku tulee tapahtumaan. Esitutkinnassa kuultiin epäillyn ja uhrin lapsia ja sukulaisia. Lähtömaassa ollutta miestä ja hänen kuulemistaan mietittiin, mutta ajatuksesta luovuttiin. Vaikka uhrin ja epäillyn lähtömaa oli selvillä, kulttuurin mahdollista vaikutusta tekoon ei selvitetty sen enempää. (Kallioniemi 2017.)

Kallioniemeltä kysyttiin, mitä hän tekisi nyt toisin esitutkinnassa. Kallioniemi kertoi, että hänen mielestään esitutkinnassa olisi voitu syventää sitä, kenen kunniaa tapauksessa oli kyse. Tapauksessa jäi epäselväksi se, oliko miehen oman kunnian lisäksi kyse myös laajemmin perheen tai suvun kunnian menettämisestä. Tässä tapauksessa saatiin näytettyä toteen murhan tunnusmerkistön mukaista vakaata harkintaa ja suunnitelmallisuutta sekä raakuutta ja julmuutta. Kunniaväkivallan ja sen taustojen selvittämiseen ei ollut tämän

vuoksi niin suurta intressiä. Jos epäilty ei olisi ollut niin avoin ja halukas puhumaan, asioita olisi luonnollisestikin jouduttu itse selvittämään tarkemmin. (Kallioniemi 2017.)

Kallioniemen mukaan hänellä ei ole ollut näin selkeää tai vakavaa kunniaväkivaltatapausta aiemmin. Hänellä on ollut tutkittavana joitakin tapauksia, joissa on enemmän tai vähemmän mietitty motiivin liittyvän suvun kunnian menettämiseen. Kallioniemi asettaisi tämän tapauksen johonkin kunniamurhan ja tavallisen henkirikoksen välimaastoon, mutta kuitenkin lähemmäksi kunniamurhaa kuin tavallista henkirikosta. Hänen mielestään molempiin viittaavia piirteitä löytyy: toisaalta he olivat eronnut pari ja heillä oli paljon riitoja, toisaalta taas epäilty toi omaehtoisesti esille sitä, kuinka hänen miehen kunniansa ei kestä sitä, jos hänen poikansa viedään toiseen perheeseen. (Kallioniemi 2017.)

Kallioniemi kertoi myös oman mielipiteensä siihen, pitäisikö kunniaväkivallalle olla omat tunnusmerkistönsä rikoslaissa. Henkirikosten kohdalla hän ei pitänyt asiaa ongelmana, sillä esimerkiksi murhan tunnusmerkistöstä löytyy vakaa harkinta, jota kunniamurhissa yleensä esiintyy. Suunnitelmallinen tai kunnian palauttamisen vuoksi tehty pahoinpitely on vaikeampi näyttää toteen. Pahoinpitelyn tunnusmerkistössä ei oteta huomioon teon suunnitelmallisuutta tai sitä, että tekijöitä olisi useita, kuten kunniaväkivaltatapauksissa usein on. Kallioniemi toteaa, että lievempiin tekoihin voisi olla paikallaan saada tunnusmerkistöön kunniaväkivalta. Pakkoavioliittotapaukset ovat Kallioniemen mukaan piilorikollisuutta, eikä hänellä itsellään ole ollut yhtään tapausta tutkinnassa. Hänen mielestään pakkoavioliiton erilliskriminalisointi olisi paikallaan. (Kallioniemi 2017.)

Kallioniemen mukaan yleisesti ottaen poliisin tietoisuus kunniaväkivallasta on puutteellista ja siinä olisi parantamisen varaa. Poliisissa ei osata tulkita kunniaväkivaltaa ja lähteä epäilemään sitä motiivina. Tutkiminen on toki haastavaa, sillä uhrin harvoin kertovat teon todellisista motiiveista silloinkaan, kun asia tulee poliisin tietoon. (Kallioniemi 2017.)

Kallioniemen mukaan jo poliisin peruskoulutuksessa olisi hyvä kiinnittää huomiota kunniaväkivaltaan aihealueena. Muutoin hän on sitä mieltä, että koko organisaatiota ei tarvitsisi perehdyttää asiaan, vaan erikoisosaamista voitaisiin syventää erillisillä kursseilla. Kallioniemen mukaan poliisiorganisaatiossa osaamista ja apua löytyy aina sitä tarvitsevalle myös kunniaväkivaltatapauksen tutkinnassa. (Kallioniemi 2017.)

10 TUTKIMUKSEN TULOKSISTA

10.1 Johtopäätökset

Tutkimassamme rikostapauksessa oli joitakin kunniaväkivaltaan liittyviä erityispiirteitä.

Tekijä oli uhkaillut uhria aiemmin tappamisella. Entisen pariskunnan aikuinen tytär kertoi kuulustelussa, että isä esitti usein tappouhkauksia riitojen yhteydessä äidille. (ETPTK, 30). Tämän lisäksi tekijä oli sanonut 8-vuotiaalle pojalleen, että aikoo tappaa tämän äidin. (ETPTK, 62-63) Tekijä oli uhkaillut aikoinaan myös aikuista poikaansa, kun tämä oli vaihtanut uskontoa. (ETPTK, 26) Väkivallalla uhkaaminen on yksi tyypillisimmistä henkisen kunniaväkivallan muodoista. (Hansen ym. 2016, 70)

Tekijä ei sallinut sitä, että hänen ja uhrin yhteinen 8-vuotias poika muuttaisi uhrin kanssa toiseen maahan vieraan miehen luokse asumaan. (ETPTK, 37) Tekijä pyrki tällä tavoin kontrolloimaan ja rajoittamaan entisen puolisonsa tekemisiä. Tämä voidaan nähdä sosiaalisena kontrolloimisena. (THL 2015, Hansen ym. 2016, 52-53)

Tekijä soitti heti tekonsa jälkeen aikuisille lapsilleen ja kertoi puukottaneensa heidän äitiään. Tekijä ei pyrkinyt salailemaan tai peittelemään tekoaan. Yksi kunniaväkivallan piirteistä on juurikin se, että teko on avoin ja julkinen perheen keskuudessa. (THL 2015, Hansen ym. 2016, 69)

Kuulustelussa tekijä kertoi, että ei olisi tehnyt tekoaan, mikäli uhri olisi tehnyt niin kuin hän pyysi - eli totellut miehen kunniaan liittyvää käsitystä siitä, että hänen lapsensa ei saa asua toisen miehen kanssa. (ETPTK, 37) Naisen käyttäytyminen vaikuttaa myös miehen kunniaan. Tässä tapauksessa uhri rikkoi käytöksellään miehen toivomaa käyttäytymismallia ja tällä tavoin loukkasi miehen kunniaa. (Karalahti 2009, 6-7) Jos nainen aiheuttaa häpeää kunniattomalla käytöksellä, miehellä on oikeus ”puhdistaa” maine. (Lidman 2015, 212)

Kunniaväkivalta on lähdekirjallisuudessa määritelty yleisesti ottaen väkivallaksi, jolla palautetaan perheen, suvun tai yhteisön menetetty kunnia tai varjellaan kunnian menettämistä. Tekijä vetosi kuulusteluissa vain omaan ”miehen kunniaansa”, eikä hän maininnut mitenkään suvun tai yhteisön ajatuksista kunnia-asiaan liittyen. (ETPTK, 37) Kunnia on lähtökohtaisesti koko suvun ja yhteisön yhteinen asia. (Hansen ym. 2016, 40)

Joidenkin murhatapausten esitutkinnassa on selvinnyt, että kyseessä on ollut vain miehen oma kunnia, eikä suvun tai perheen kunnian palauttaminen. Tällöin tekoa ei ole luokiteltu kunniamurhaksi. (Tauro, Van Diken, 2009, 147.)

Mielestämme esitutkinnassa olisi tullut pureutua kunnia-asiaan tarkemmin. Kuulusteluissa tekijältä olisi voinut kysyä laajemmin kunniaan liittyvistä asioista suvun ja yhteisön osalta. Lisäksi tekijän ja uhrin kulttuuriin olisi voinut tutustua paremmin, jotta tekijältä olisi osattu kysyä asiasta tarkemmin kuulusteluissa. Myös asianomistajien kuulusteluissa kunnia-asiaa olisi tullut huomioda edes jollakin tarkkuudella. Mielenkiintoista on myös se, miksi ulkomailla asuvan miehen kuulustelusta luovuttiin, koska häneltä olisi voinut saada paljonkin lisätietoa tapaukseen liittyen.

Mikäli kunnia-asia oli paljonkin esillä esitutkintavaiheessa tutkijoiden, tutkinnanjohtajan ja syyttäjän kesken, on mielenkiintoista, miksei kunnia-asiaa otettu enempää huomioon tapauksen tuomiossa. Tuomiossa perusteltiin hyvin laajasti sitä, miksi teko oli vakaasti harkittu ja tekotavaltaan julma ja raaka, mutta kunniamotiivi jäi näissä perusteluissa lähes olematonta. Rikoslain mukaan murhasta tuomitaan elinkautiseen vankeuteen, joten kunniamotiivin tarkemmalla tarkastelulla ei olisi ollut rangaistuksen pituuteen mitään vaikutusta. Vaikka kunniaväkivallalla ei ole vaikutusta murhan rangaistukseen, se tulisi ilmiönä kuitenkin tunnistaa. Kunniamotiivin selvittäminen olisi tärkeää esimerkiksi lievempien rikosten kohdalla, jolloin sitä voitaisiin pohtia myös teon ankaroittamisperusteena.

Edellä mainitut esimerkit ovat meidän tulkintaamme siitä, millaisia kunniaväkivallan erityispiirteitä tässä tapauksessa olisi voinut olla. Tapausta tutkiessa huomasimme, että tässä kyseisessä rikostapauksessa kunniaväkivallan erityispiirteet eivät olleet kovin selkeitä, vaan enemmän tulkinnanvaraisia.

10.2 Kehittämisehdotuksia

Opinnäytetyössä läpikäyty rikostapauksen esitutkinta ja tuomio ovat asioita, joista voidaan ottaa opiksi. Tämän tapauksen pohjalta pohdimme seuraavanlaisia kehittämisehdotuksia poliisin toimintaan kunniaväkivaltatapauksissa.

Rikoslaista ei löydy eri rikosten tunnusmerkistöistä tai kvalifiointiperusteista kunniaväkivaltaa, mutta se ei silti tarkoita sitä, etteikö ilmiötä pitäisi tunnistaa. Kunniaaväkivallan tunnistaminen on tärkeää, sillä ennen tunnistamista sen ennaltaehkäisy on hankalaa. Jos poliisi epäilee tapauksen olevan kunniaväkivaltaa, hänen tulisi suhtautua asiaan sen vaatimalla vakavuudella heti alusta alkaen. Kunniaaväkivalta ei yleensä ole kertaluontoista, vaan kunnian palauttamisen keinot voivat muuttua aina vaan vakavammaksi. Alkuun kyseessä voi olla kunnianloukkaus, esimerkiksi juorun levittäminen, mutta kunniattoman käytöksen jatkuminen ja maineen palauttaminen voi päätyä äärimmillään siihen, että kunnia palautetaan murhalla.

Mikäli esimerkiksi hälytystehtävällä asianomistaja kertoo, että iso joukko suvun miehiä valvoo tai rajoittaa hänen tekemisiään ja ihmissuhteitaan, uhkailee väkivallalla tai käyttää väkivaltaa ja puuttuu pukeutumiseen, tulisi tällöin yksittäisen poliisimiehenkin ymmärtää, että kyse saattaa olla kunniaväkivallasta. Esimerkiksi mikäli tekijä kertoo tekonsa motiiviksi sen, että nainen on pukeutunut väärin tai liikkunut väärässä seurassa, voi kyse olla kunniaväkivallasta. Hälytyskellojen tulisi soida myös silloin, jos suvun miehet saattavat naista kouluun, töihin tai esimerkiksi poliisiasemalle, eivätkä anna hänen liikkua yksin. Asiasta tehdyt havainnot tulisi kirjoittaa ylös rikosilmoituksen selostusosaan tai vähintään tutkintamuistioon.

Rikosilmoitusten vastaanotossa tulisi ottaa huomioon se, että mahdollinen kunniaväkivallan uhri, yleensä nainen, saisi tehdä rikosilmoituksen ilman miehensä läsnäoloa. Miehen läsnäolo voi johtaa siihen, että uhri ei kerro kaikkea.

Esitutkinnassa kuulusteluissa tulisi selvittää mahdollisimman tarkkaan sekä tekijältä, uhrilta ja todistajilta teon motiivia ja taustoja. Kuten tutkimastamme tapauksesta on ilmennyt, asiasta tulisi kysellä ja kunnian laajuutta selvittää.

Kunniaväkivallan tunnistaminen on tarpeen myös uhrin suojelemisen kannalta, jotta hänet osattaisiin ohjata auttaville tahoille, kuten Rikosuhripäivystykseen tai erilaisiin turvakoteihin.. Jokaisen kunniaväkivallan uhrin kanssa tekemisissä olevan poliisin tulisi osata ohjeistaa uhrille rikosprosessin eteneminen, jotta uhri tietäisi mitä seuraavaksi on tulossa.

Jos asianomistajarikoksissa epäillään olevan kunniaväkivallan erityispiirteitä, tulisi tutkijan tehdä yhteistyötä syyttäjän kanssa esitutkintavaiheessa siinä määrin, että syyttäjä olisi tietoinen, että yleinen etu saattaa vaatia syytteen nostamista. Tällöin asiasta voitaisiin nostaa syyte, vaikka asianomistaja peruisi rangaistusvaatimuksen myöhemmin. Voi olla, että asianomistaja on rikosilmoituksen tekovaiheessa ollut sitä mieltä, että haluaa viedä asiaa eteenpäin, mutta tuleekin myöhemmin toisiin aatoksiin esimerkiksi pelon vuoksi.

Tuomioistuimen tulisi ottaa huomioon kunnia teon motiivina. Tässä tapauksessa käräjäoikeus otti välituomiossa kantaa kunniamotiiviin yhden lauseen verran. Kuten jo aiemmin on todettu, kunnia ei toistaiseksi ole koventamis- tai ankaroittamisperuste. Mielestämme silti asia pitäisi ottaa huomioon myös oikeudessa, sillä kunniaväkivallan ymmärtäminen ja sitä kautta teon motiivin pohdinta selkiytyisi.

Poliisin rikosasiain tietojärjestelmään eli PATJAan olisi hyvä saada luokittelutieto, jossa voitaisiin luokitella kunniaväkivaltatapaukset. Nykyään luokittelutietoja on esimerkiksi viharikoksille, huumausainerikoksille, perheväkivaltarikoksille ynnä muille. Kunniaväkivallan erityispiirteitä tulisi avata luokittelun tarkennuksessa hieman, jotta hälytystehtävällä ollut tai rikosilmoitusta vastaanottava henkilö voisi niistä päätellä, onko tapauksessa kunniaväkivallan piirteitä.

Poliisiammattikorkeakoulun opetussuunnitelmaan tulisi lisätä opetusta, jossa perehdyttäisiin kunniaväkivaltaan ja sen erityispiirteisiin. Koska lähiopetusta karsitaan koko ajan ja lähiopetustuntien järjestäminen saattaa olla haastavaa, asiasta voisi järjestää vähintään verkkokoulutusta. Verkkoalustalla voisi olla aiheeseen liittyviä havainnollistavia tapauksia sekä teoriaa ja lisäksi loppuun jonkinlainen osaamisen osoitus, kuten verkossa tehtävä essee. Lähiopetus olisi toki parempi vaihtoehto. Kunniaväkivalta on aiheena sellainen, että tunneille varmasti saataisiin vierailijoita kertomaan aiheesta enemmän. Lisäksi voisi harkita koko hallinnolle levitykseen laitettavaa koulutusmateriaalia. Pakolliset verkkotentit eivät välttämättä ole tarkoituksenmukaisinta koulutusta, mutta aiheesta olisi hyvä löytyä jonkinlainen koulutuspaketti, johon henkilöstö voisi työajalla edes halutessaan pureutua.

Lähdimme työssämme pohtimaan myös hieman kunnianhimoisempia tavoitteita, eli rikoslain muokkaamista. Pohdimme, tulisiko rikoslakiin esimerkiksi henkeen ja terveyteen kohdistuvien väkivaltatapauksen tunnusmerkistöihin lisätä kunniaväkivalta esimerkiksi omana kvalifointiperusteenaan. Tällöin esimerkiksi henkirikos, jonka motiivina on kunnian

palauttaminen, voitaisiin luokitella tapon sijaan murhaksi. Lisäksi lievä pahoinpitely, laiton uhkaus ja kunnianloukkaus voitaisiin muuttaa virallisen syytteen alaisiksi rikoksiksi silloin, kun taustalla on kunniaväkivaltaa ja siihen liittyviä piirteitä. Käytännössä tämä muutos näkyisi seuraavalla tavalla: uhri ei voisi perua itse rikosilmoitusta esimerkiksi häneen kohdistuneesta laittomasta uhkauksesta, kuten tappouhkauksesta. Tapaus tutkittaisiin loppuun ja lähetettäisiin eteenpäin syyttäjälle, jos näyttö olisi riittävä.

11 POHDINTAA

11.1 Opinnäytetyöprosessi

Opinnäytetyön aloittaminen on varmasti jokaiselle haastavaa. Saimme melko varhaisessa vaiheessa idean aiheesta ja päätimme tehdä työn yhdessä. Tämän jälkeen koko ajatus opinnäytetyöstä jäi pitkäksi aikaa taka-alalle. Kun työtä alettiin varsinaisesti tekemään, se tuntui suuritöiseltä. Työharjoittelussa työn ohessa opinnäytetyö edistyi välillä huonommin ja välillä paremmin. Hieman yllättäen tuli kuitenkin tilanne, jolloin tajusimme, että meillä on riittävä määrä materiaalia työn kokoamiseksi ja työ lähti edistymään vauhdikkaasti.

Yksi haastavimmista asioista työtä tehdessä oli aiheen rajaaminen. Tietoa piti osata rajata siten, että työssä pysyisi jonkinlainen punainen lanka. Aluksi teoriaosuus lähti laajenemaan liikaa, ja ymmärsimme, ettemme yksinkertaisesti voi käsitellä työssämme kaikkia mahdollisia kunniaväkivaltaan liittyviä asioita. Rajasimme työmme teoriaosuudesta pois esimerkiksi eri uskontojen käsittelemisen. Myös pakkoavioliittoja ja ympärileikkausta käsitelimme melko suppeasti siihen nähden, kuinka laajoja aiheet ovat.

Tutkimuskysymykset muokkautuivat työtä tehdessä. Koska kyseessä on case-opinnäytetyö, tutkimuskysymykset eivät ole niin laajoja kuin joissakin muissa opinnäytetöissä. Haaste tämän tyyppisessä työssä onkin ennen kaikkea se, että tutkimuksen tuloksia ei pystytä yleistämään kovinkaan laajasti. Pyrimme pitämään tutkimuskysymyksemme sellaisina, että pystymme teorian, tapauksen ja haastatteluiden avulla vastaamaan niihin.

Meille oli luontevaa tehdä opinnäytetyö parityönä, sillä ajatusmaailmamme ja kirjoitustyyliimme ovat molemmilla melko samanlaiset. Työstimme opinnäytetyötä välillä erikseen ja välillä yhdessä. Kirjallisuuteen oli helpompi tutustua yksinään, kun taas esimerkiksi haastattelut, tutkimuksen tulokset, ja viimeistelyn teimme yhdessä. Mielestämme kokonaisuudesta tuli tällä työskentelymenetelmällä onnistunut.

11.2 Opinnäytetyön luotettavuus

Työn luotettavuuden arviointi on yksi osa opinnäytetyön tekemistä. Case-tutkimuksessa perehdytään vain yhteen tapaukseen, siitä ei voi tehdä johtopäätöksiä, joita voisi yleistää

muihinkin tapauksiin. Tutkimustulokset voivat olla luotettavia, mutta ne eivät siltikään ole yleistettävissä.

Jos olisimme halunneet työstä laajemman ja tutkimuskysymyksiin hieman luotettavampia vastauksia, olisimme voineet haastatella myös syyttäjää, epäillyn avustajaa ja muita poliisimiehiä, jotka kuulustelivat tapauksessa esimerkiksi asianomistajia. Näin olisimme saaneet työhön muutakin kuin poliisinäkökulmaa ja lisää erilaista tietoa juuri tähän tapaukseen liittyen. Tämä olisi saattanut lisätä jonkin verran työn luotettavuutta.

Tietoa opinnäytetyön tekemistä varten kerättiin käyttämällä luotettavaa lähdekirjallisuutta, tutkimalla esitutkintapöytäkirjaa sekä eri oikeusasteiden antamia tuomioita. Haastateltavia oli vain kaksi, mutta heidät oli valittu tarkoituksenmukaisesti ja he tiesivät tutkittavasta asiasta parhaiten.

11.3 Onnistumiset ja haasteet opinnäytetyön tekemisessä

Mielestämme perehdyimme aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen perusteellisesti. Käytimme työssämme ajankohtaisia kirjoja sekä internet-lähteitä. Keskityimme työssämme ainoastaan suomenkieliseen lähdemateriaaliin, vaikka englanniksi aiheesta olisi löytynyt varmasti hyvää lisätietoa. Esitutkintapöytäkirjaan ja tapauksen tuomioihin perehdyimme niin laajasti kuin mahdollista.

Haastattelut sujuivat ongelmitta, koska haastateltavat olivat perehtyneet esitutkintapöytäkirjaan tarpeeksi hyvin ennen haastattelua. Vaikka haastatteluihin oli tehty kysymysrunko etukäteen, ne etenivät kuitenkin melko vapaaseen ja keskustelevaan tyyliin. Haastattelujen edetessä mieleemme tuli useita lisäkysymyksiä, joita esitimme haastattelun aikana. Saimme haastatteluista paljon hyödyllistä informaatiota ja hyviä näkökulmia tutkimustamme ajatellen.

Opinnäytetyön tekemiseen liittyi myös haasteita ja asioita, joita olisimme voineet tehdä toisin. Tutkimuskysymysten tarkka asettelu jäi melko myöhäiseen vaiheeseen. Tämä aiheutti haasteita, sillä alkuun tutkimuskysymykset olivat liian yleistäviä. Koska kyseessä on case-opinnäytetyö, meidän piti tarkentaa tutkimuskysymyksiä siten, että ne vastaavat case-tutkimuksen tarkoitusta. Tutkimuskysymykset pysyivät aiheellisesti melko samanlaisina ja niitä lähinnä tarkennettiin juuri tälle opinnäytetyölle ja aiheelle sopivimmaksi.

Tutkimuskysymysten myöhäinen muokkaaminen tarkoitti sitä, että esimerkiksi johdantoa piti parannella uusien tutkimuskysymysten mukaiseksi.

Salassapitoasia oli opinnäytetyömme yksi isoimmista haasteista. Osa esitutkintapöytäkirjassa käsiteltävästä materiaalista oli salassa pidettävää, joten jouduimme pohtimaan myös sitä vaihtoehtoa, että osa opinnäytetyöstämme jouduttaisiin salaamaan. Tuomio oli kokonaisuudessaan julkinen, joten sen käyttämisessä ei ollut ongelmia. Päädyimme heti alussa siihen, että anonymisoimme rikostapausta siten, että siinä ei puhuta henkilöiden nimillä, ei mainita paikkakuntaa ja muita vastaavia tietoja. Tapaukseen liittyvien henkilöiden henkilöllisyys ei ole olennaista opinnäytetyömme kannalta toisin kuin itse tapahtumat. Tällä tavoin saimme työn kokonaan julkiseksi.

Vaikka tapaus saatiin selvitettyä ja tekijä vastuuseen teostaan, kunniaväkivallan ymmärtäminen ilmiönä on erittäin tärkeää. Tämä tapaus on joidenkin tulkintojen mukaan kunniaväkivaltaa ja toisien tulkintojen mukaan taas ei. Vaikka tämä tapaus ei ole oppikirjaesimerkki kunniaväkivaltatapauksesta, se on kuitenkin erittäin hyvä esimerkki siitä, kuinka vaikeasta ja hankalasti tulkittavasta aiheesta on kyse.

LÄHTEET

Ala-Lipasti, Raija & Bauters, Anneli 2009: Kunniaväkivalta. Helsinki: VSL.

Bäckgren, Noona 2017: Ei armoa kunniaväkivallalle. Helsingin Sanomat 2.8.2017

Esitutkintapöytäkirja 8330/R/5108/10

Hansen, Saana & Sams, Anni & Jäppinen, Maija & Latvala, Johanna 2016: Kunniakäsitykset ja väkivalta - selvitys kunniaan liittyvästä väkivallasta ja siihen puuttumisesta Suomessa. Helsinki: Picascript.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara Paula 2009: Tutki ja kirjoita. 15. uud. painos Helsinki: Tammi.

Husseini, Rana 2014: Murha kunnian varjolla. Suomentanut: Kolehmainen, Annukka. Turku: Nomerta Kustannus.

Hyvärinen, Salla & Hautamäki, Jari 2013: Katkaise väkivalta - Lähisuhde- ja perheväkivaltarikoksesta epäillyn ohjaaminen esitutkinnasta väkivaltaa katkaisevaan palveluun. Tampere: Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino Oy.

Kallioniemi, Hannu 2017: Rikoskomisario. Haastattelu 31.10.2017.

Kananen, Jorma 2013: Case-tutkimus opinnäytetyönä. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Karalahti, Arto 2009: Kunniaväkivalta - Kunniamurha kunniaväkivallan muotona. Turku: Turun yliopisto. Pro gradu -työ.

Kunniaväkivalta. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisu. Luettavissa: https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/lahisuhde_perhevakivallan_ehkaisytyo/lahisuhde/kunniavakivalta. Luettu 3.9.2017.

Lehtoranta, Marko 2017: Rikosylikonstaapeli. Haastattelu 13.10.2017.

Lidman, Satu 2015: Väkivaltakulttuurin perintö. Helsinki: Gaudeamus.

Oksanen, Maarit 2017: Kunniaan liittyvän väkivallan tunnistaminen poliisityössä. Poliisi ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. Luettavissa: http://theseus.fi/bitstream/handle/10024/133703/ON_Oksanen%20Maarit.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Luettu 10.10.2017.

Pirkanmaan käräjäoikeuden välituomio 30.4.2010, 10/2616

Pirkanmaan käräjäoikeuden tuomio 13.10.2010, 10/6201

Purjo, Timo 2012: Sukupuoli ja väkivalta, osa 2. Helsinki: Non Fighting Generation.

Tauro, Tanja & Van Diken, Marjo (toim.) 2009: Kunnia konfliktina, Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennalta ehkäisyyn. Helsinki: Aldus.

Turun hovioikeuden tuomio 29.6.2011, 1503

Tyttöjen ja naisten ympärileikkausten (FGM) ehkäisy. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisu. Luettavissa:

<https://www.thl.fi/fi/web/seksuaali-ja-lisaantymisterveys/seksuaalisuus-ja-vakivalta/tyttojen-ja-naisten-ymparileikkausten-fgm-ehkaisy>.

Luettu 21.4.2017.